

SLOVÁCI V MAĎARSKU

REDIGUJE
DR. JÁN SVETOŇ

SVÄZOK I.

DR. JOZEF ŠTOLC

NÁREČIE TROCH SLOVENSKÝCH OSTROVOV V MAĎARSKU

ZA HLAVNEJ REDAKCIE
UNIV. PROF. DR. MIKULÁŠA BAKOŠA

VYDÁVA SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED A UMENÍ
NÁKLADOM ŠTÁTNEHO NAKLADATEL'STVA
V BRATISLAVE

DR. JOZEF ŠTOLC

NÁREČIE TROCH SLOVENSKÝCH OSTROVOV V MAĎARSKU

S MAPOU

1949
VYDALA SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED A UMENÍ
NÁKLADOM ŠTÁTNEHO NAKLADATEESTVA
V BRATISLAVE

kého pôvodu a zdiastky aj pôvodu šarišského a zemplínskeho. Nárečie bukovských Hút predstavuje podľa toho nárečový typ, ktorý sa značne odchyľil od pôvodného západoslovensko-valašského nárečového substrátu.

b) NÁREČIA VÝCHODOSLOVENSKÉHO TYPU V SEVEROVÝCHODNOM MAĎARSKU

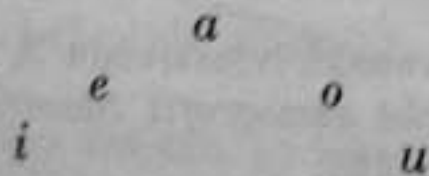
§ 399. V tejto kapitole sa podáva charakteristika nárečí východoslovenského typu v obciach severovýchodného Maďarska v stoliaciach Borsódskej, Abaujskej a Zemplínskej. Ide tu o nárečia obcí *Szirmabesenyő*, *Görömböly* a *Múcsony* v stolici Borsódskej na podklade vlastného materiálu, nárečie obce *Forró* v stolici Abaujskej na podklade materiálu, ktorý podľa dotazníka prof. Dr. V. Vážneho sossbieral Dr. Michal Faltin a nárečia obcí *Háromhuta*, *Nagyhuta*, *Vágáshuta*, *Rudabányacska*, *Mikóháza*, *Hollóháza* a ukrajinskej obce *Komlóska* na podklade národopisných textových zápisov Rudolfa Žatku.

Zistilo sa, že v týchto obciach je napospol usadený živel východoslovenského nárečového typu. V danom materiáli aspoň nebadateľnejšie stopy po inom nárečovom živle. Dalo by sa sledovať, akú účasť mali isté výchslk. nárečové skupiny na vytvorení dnešného nárečového stavu, ako sa navzájom premiešali a vyrovnali, ale daný materiál nie je natoľko široký a vyčerpávajúci, aby sa toto všetko mohlo stať bez nebezpečenstva uprílišneného úsudku. Preto sa tu zväčša obmedzujeme iba na podanie obsiahlejšej charakteristiky, nakoľko ju umožňuje daný materiál.

HLÁSKOSLOVIE

Samohlásky

§ 400. Samohláskový systém má spolu päť foném *i*, *e*, *a*, *o*, *u*, ktoré sú vo vzájomnom protiklade *jasnomäkké* — *lemnolvrde* (§ 297). Schéma tohto systému je trojuholníková:

Protiklad kvantitatívny je zrušený ako vo výchslk. nárečí vôbec a prízvuk je na predposlednej slabike.⁴²⁰

a

§ 401. Artikulácia fonémy *a* sa rovná všeobecne východoslovenskej artikulácii.

Fonéma *a* sa vyskytuje v postaveniach ako vo výchslk. nárečí za krátke *i* za dlhé *a*, *á*: *naš*, *vaš*, *mam*, *pan*, *roba*, *do poľa*, *viňica*, *bral*, *dva*, *pada*, *ukazovac*, *pec se kazi*, *stari*, *mali*, *malo*, *lizac*, *sazac*, *plakac*, *baranek*, *špivaju*, *maslo*, *mac-maceri*, *košare*, *žaden*, *lac-lejem*, *jarmo*, *jadro*, *jama*, *ďalej*, *ďaleko*, *piščalečka* atď.

V prípade *žadlo* ide o *-a-*, ktorého pôvod treba vysvetľovať stiahnutím z pôv. *žihadlo* (§ 206).

V slove *dabol* RBn a *zabol* Fo je *a* za pôv. *ia*. Prejavuje sa tu dôsledná výchslk. tendencia odstraňovať prejotáciu samohlások po iných spoluhláskach ako perniciach. Pretože vo výchslk. existuje mäkkostný protiklad spoluhlások, musí sa spoluhláska prejaviť ako mäkká a nemôže sa jej mäkkosť zásadne prejavovať iba jotáciou nasledujúcej samohlásky. Teda aj jotácia samohlások po perniciach je prejavom štádia, v ktorom je na postupe likvidácia mäkkostnej protikladnosti.

Prejotované *ia* sa vyskytuje iba po perniciach zpravidla za *a*: *Sloviak-Sloviaci*, *stare ňerospraviali* SzB, *oni vaz davaju pozdraviac* HmH, *kravjar*, *servijanka* Fo ap. Okrem toho v tej istej pozícii je *ia* za pôv. dlhé *ē*.

V pôv. skupinách *torl*, *tolt* je *trať*, *tlať*: *krava*, *hrax prax*, *draha*, *bradlo* (kopa slamy — Fo), *zahrátka*, *krastavi*, *straka*, *zdravi*, *prevracene*, *slaňina*, *hlava*, *hladok*, *hlad/t*, *zlato*, *blato*, *placic*, *slama*, *plano*, *z mlatom* (Fo) atď.

Naproti tomu sa hovorí pravidelne *hlop*, *hlopski*, ale *hlapec*. V SzB som zapísal *hlopec*; v rus. Komlóske je *xlopčik*. Forma *xlopec* sa vyskytuje iba v časti Šariša v údolí Torysy až po Prešov, v sev. Šariši medzi Gaboltovom, Bardejovom-Slov. Raslavcami a Stropkovom.⁴²¹ V Gör, HmH, HlHz je *mloda* (vo význame „nevesta“), ale naproti tomu normálne adjektívum znie vždy *mladi*, *mlada*: *mladi človek* Gör, *flo sce mladu ženu mac*, *naj zaplaci* HmH, *jag mladej nevesce* Fo.

V rus. Komlóske je rus. polnoglasie: *u molodym živoi*.

⁴²⁰ Novák, *Fonologia a štúdium slovenčiny* 24.

⁴²¹ Liška, *K otázke pôvodu východoslovenských nárečí* 30.

Forma *mlodi*, *mloda*, ako vidíme, užíva sa iba vo funkcii špeciálnej. Ináč sa vyskytuje iba forma *mladi*, *mlada*.⁴²²
Skupiny *ort-*, *olt-* majú výchslk. podobu *rol-*, *lot-*: *virošli*, *urosňi*, *rokila*, *rosporek*, *rozvora*, *rozgi*, *rovni* Fo, *vloňi*, *lonski*, *lokec* ap.

§ 402. Za dlhé pôv. *ē* je po perniciach *ia*: *pīati*, *zeviati*, *vīazac*, *švīatki*, *karmīa*, *špīa*, *zrobīa*, *pamīatka*, ale *naspag domu* (HmH), inokedy je *a*: *tri mešace*, *zešali*, *koňe nam vžali*, *viňac* (NgH), *kňas*, *poprahati buli statki* Gör, *uš ši še vitrasla* Mcs, *ucahnul še ku ciganom* Fo, *vicahnul kozu* VgH, *ščasce bi opšahnul*, *častka* HlHz, *vžala*, *mešačok*, *prišahli* RBn, *zajacom* VgH, *pracel*, *jahňatko*, *smat*, *smadni*, *jazik*, *hrazil* Fo, *vīza*, *hulora i hvara*; *skazi luze hoza* Fo atď.

V slove *svali* je *a* z cirkevnej reči. Naproti tomu je však *pošvecic*. V rus. Komlóske je *šīaty Petro*.

V rus. Komlóske je *zajačik*, *diučatko*, *šest mišaci*, ale *zaprihaly koňi*.

Za krátke pôv. *e* je *e*: *pejc*, *pamec*, *pela*, *okreme*, *hovezina*, *vecej*, *vekši*, *meso*, *mešarč* (mäsiar), *mexki* (RBn), *ščasce*, *ščešlivi*, *zeka*, *zekovac*, *zešec*, *pošvecil*, *švelo*, *pežezi*, *ceški* (HlHz), *češki* Fo, *f čeži* Mcs, *lexki*, *poľehučki*, *nezľekňi še* (NgH), *kľeknuc*, *žec*, *hreda*, *trešihvoscik*, ak. sg. zám. *me*, *ce*, *še* atď.

Substantiva typu *huše* majú v celom sing. vždy *-e-*, v plur. *-a-*: *huše-hušeca-hušata*, *kurče-kurčata*, *praše-prášata*, *žvere-žverata*, *hače-hačata*, *ceľe-ceľata*, *kače-kačata*, *ščeňe-ščeňata* ap. (porov. § 338).

Za nem. *a* je *o*: *švoger*, *jormark*, *jormačne*.

Proti maď. zatvorenému *a* je *o*: *pogač*, z maď. *pagács*.

Za nem. *a* je *e*: *komendo* Gör, Mcs.

e

§ 403. Foneticky zodpovedá tunajšie *e* východoslovenskému, ale pod vplyvom maď. otvorenej výslovnosti možno pozorovať miestami otvorenejšiu artikuláciu.

Krátke *e* sa vyskytuje ako reflex pôv. *e*, *ě* ako v ostatných výchslk. nárečiach v prípadoch, ako: *žem*, *mešac*, *švekor*, *prevraceni*, *izeme*, *bešedujece*, *v žime*, *sušet*, *sušedni*, *sušek*, *čekac*, *veľo*, *buzeme*, *viberaj še*, *svojeho*, *na švece*, *šmeje še*, *zeci*, *povezel*, *zajejme sebe*, *šedňime sebe*, *jedol*, *jesc*, *švello*, *oznameňe*, *ucekla*, *ľedvo*, *ľeže*, *ňeše*, *ješ-z ježom*, *vižeňe*, *žena*, *ľes-u ľeše* (RBn), *cepak* Fo, *hren*, *pšeničica*, *šezem*, *česac-češem*,

⁴²² Porov. aj Stieber, Lud slowiański II, 33-34, Liška, K olázke pôvodu východoslovenských nárečí 32, Stanislav, Pôvod východoslovenských nárečí 64-5.

meza, *plevňik*, *pleco*, *scehno*, *vedro*, *človek*, *belavi*, *želeni*, *ohreblo*, *medst*, *medvec* (Fo), *šležina*, *zvere*, *obet-obeda*, *zecko* atď.

Za pôv. skupinu *terl*, *telt* je *tret*, *tlet*: *strelnuc*, *brex-brežek*, *streda-stredňi*, *smrek*, *prel*, *trežbi* (Mcs), *mľeko* ap.

Iba za skupinu *čre-*, *čle-* je *čere-*, *čele-*: *čerešňa*, *čerep*, *čereva*, *čerenovi zup*, *čelenek* Fo.⁴²³ V slove *čoroslo* Fo vidíme maďarské znenie pôv. výchslk. *čereslo* po uplatnení vokálnej harmonie *e-e-o > o-o-o*, podobne ako v maď. slove *csorda* oproti slk. *čreda*, príp. výchslk. *čereda*.

Z rus. Komlóske mám iba doklad: *prišly do seredyny*.

Dispalatalizácia *ě > a* a *e > o* vyskytuje sa v niektorých prípadoch, ktoré sú obvyklé vo výchslk. nárečiach vôbec. Hovorí sa teda: *žal* (vo význame „žobrák“), ale naproti tomu *zedo* (vo význame „starý otec“); *naľavo*, *ľava ruka* SzB, ale *ľevi* Fo, *bladi-zbljednuc* Fo, *cali*, *calkom*; *cazidlo* Fo, *žaludek*, *čakan*, *ľad/ľ*, *jasľe*, *pčola* (Fo), ale *čelo*, *večar*, ale *po večerkox*, *večera* Fo, *fčera*; v rus. Komlóske je *večur*. Vplyvom cirkevno-slovanskej obradnej reči je *večurnja*, *po večurni* v gréc.-kat. obciach Görömbölyi a Mucsonyi. Ináč je zpravidla *e*: *dočekac* Fo, *nehac*, *nocľex* (Gör), *ješeň*, *vohľedňik* (For), *hľedac*, *boľesc*, *lenča* (Fo), *leľija* Fo, *leľija* Mcs, *fašengi* Fo.

a v prípade *naj* nie je dispalatalizáciou *e > a*, ale tu ide o *a*, ktoré vzniklo po zániku intervokálneho *-h-* bez artikulačnej intenzity: *nehaj-nehaj-nejaj-naj*, ako to jasne vyplýva z faktu, že existujú aj formy *nej*, *nej*.⁴²⁴

a za *e* je aj v prevzatých slovách: *trafic*, *ratovac*, *na rati*, *ratajce ho* (Fo), *parsun*, *že ma šumnu parsunu* Fo, *ferlať*.⁴²⁵

Zaujímavým prípadom je forma *popoladňu*, *otpoladňa* Fo, *na poladňe* SzB. Vo výchslk. nárečiach je časté *poludňe*, *poledňe* popri menej častom *poladňe*.⁴²⁶ Je možné, že *a* miesto *e* v tomto prípade treba zaradiť tiež do hláskoslovného okruhu dispalatalizácie *e > a*.⁴²⁷

§ 404. Zmena *e*, *ě*, *ie > i* v týchto obciach nie je rovnako rozložená. Niekde je *i* početnejšie, inde je zasa častejšie *e*.

Po perniciach dá sa zistiť silná tendencia odstrániť jotáciu. Prejotované *ie* mám doložené iba raz v slove *piesek* Fo. Vo Forró

⁴²³ Czambel, Slovenská reč 494.

⁴²⁴ Czambel, Slovenská reč 555.

⁴²⁵ Šmilauer, Slovenské jerové striednice 12.

⁴²⁶ Czambel, Slovenská reč 575.

⁴²⁷ O probléme dispalatalizácie vo výchslk. nárečiach viď u Stanislava, Pôvod východoslovenských nárečí 17 n.

sa hovorí: *mešac švecel, prevesc, barvenek, velrisko, hvezda, hvezdički, kveľ, kveľek, mešic, bele vajco, belko; pripovelka VgH, povem mu SzB, ale pripovítka, u Vidňu RBn*,⁴²⁸ *MkH, pišnička HlHz, špivali Fo, zašpivajme HlHz, špival HmH, Gör, pira RBn, kvitka Gör, SzB, zabiral, pozbirac, papiriki, vira SzB, mišame, viter, bida, bili Gör, Mcs, kvitna nežela Mcs.*

V slove *paper, papere Fo, Gör* sa uplatnilo *-e-* asi podľa prípadov, kde je to jerové *-e-*: *peper, viter* ap.

Veľmi rozmanité pomery sú aj pri situácii zmeny *e > i* po iných spoluhláskach ako perniciach; napr.: *hrex-hrehu Fo, hrehi HlHz, drik, na driku SzB, ale drekovi lajbik Fo, brex-brežek Fo, ale dolu brihom SzB, triski RBn, hľip, zos hľiba RBn, ňebudu mac xľiba, pec lamten, čo xľiba peču Gör, ale hľep SzB, Mcs, falatok xľeba, na čižim hľebe vojoval Mcs, hľif SzB, hľiž Mcs, poľivac HmH, poľeuka Fo, šňex Fo, šňix Gör, Mcs, hňezdo Fo, hňizdo, v hňizze RBn, pohňiva še RBn, hňivaju še Gör, Mcs, ňet ho doma Fo, uhorí už ňet SzB, tak aj v NgH, taňer Fo, ale taňir, taňirek HmH, ceuka Fo, ceň od mešačka VgH, poscel Fo, poscelka Mcs, zerava miska Fo, zira popri zera VgH, zeuče, zeuka Fo, NgH, VgH zifka, zifkovo mesco RBn, zifče MkH, zizče Gör, Mcs, šcedri Fo, naščeva, naščivic Fo, šezmi Fo, šizem SzB, šicko vo všetkých obciach, stuženka VgH, RBn, f kešinke SzB.*

V Görömbölyi sa hovorí *zedo i didove*, v Mucsunyi *didove*. Forma *didove* je z rus. nárečí, ako poukazuje na to aj *d*, ktoré ináč v domácich výchslk. slovách zastupuje dôsledne asibiláta *ž*.

Okrem týchto prípadov *i* je vždy v príslovkových výrazoch: *ešči, skazi, ja lepši vipatral (SzB)* ako vôbec vo výchslk. nárečiach. Z RBn mám doložený komparatív: *to bulo vecij*.

Z Rudabányacsky mám doložené *i < e* v l-ovom participiiu: *ta ho zaňis, sluha ju odňiz domu, ňiz ju zo sobu do mesta, ale co ši priňes NgH, priňesla Fo, žida zme odňesli a krescana priňesli Mcs.*

V infinitive sloviess typu *višec-višim* je niekedy *-i-*: *šezic Fo, ale višec Fo, odpovežic, bužeš ti višic HlHz, ta ja muším ležic NgH, patric, rozumic, ležic, vizic Gör, Mcs.* Azda tu ide iba o tvaroslovné vyrovnanie sloviess typu *robic-robim* a *vizic-vizim*.

V rus. Komlóske *ě > i* dôsledne: *joho dílky, povidať božičko Petrovy, šino, šivillo, xľip-xľiba, dido, šest mišaci, diuka, diučatko, veštykne zajačik do ľisa, zajačik ša šmije, a ja jim mušu pošijaty žito, s toho jila (jedla), i tolo poňis kraľovy, povil maliki, mal na sobi atď.*

Ako vidno z vyššie uvedeného popisu, v týchto obciach pôvodný systém zmeny *ie > i* je značne porušený tým, že tu zasahovali do

seba dva protichodné jazykové systémy, a to východoslovenský a ukrajinský, ktorý túto zmenu realizoval na iných základoch. Preto je tu také kolísanie a neustálenosť. Keď uvážime, že tunajšie slovenské obyvateľstvo pochádza z krajov vých. Slovenska, kde pri tejto zmene (aj pri zmene *ó > u*) sú tiež veľmi pestré pomery a tu sa k tomu ešte pomiešalo navzájom najmä v osadách neroľníckych, ako sú hutianske osady v Tokajských vrchoch, je ľahko pochopiť, prečo sú tu také pestré pomery, ako poukazuje na ne vyššie popísaný materiál.

Jerové striednice

§ 405. Charakteristickou jerovou striednicou pre tieto obce je *e*, ale nachádzame tu hojne aj striednicu *o* a striednicu *i, u, a* v rozsahu ako v ostatných výchslk. nárečiach.

Striednica *e* je v prípadoch: *deski, ľen-ľenu, cepli, oves-ovsa; žber, i čeber, bečka Fo, ale bočka SzB, debra (úboč, Fo), šeptac, zeň, sen, len, teras, kedi, tedi, zdehnuc, šľebodno, šmetanka, jeden, semeňec (zo slnečníka Fo), šezem, ošem, jarec, ocec, korec, polkorce, nohec, koňec, ňehozen, blazen, dlužen, žaden, hasen, buben, ocel, Peter, kmoter, vrabeľ, kašeľ, popel, posel, koťel, koscel-do koscela, koscelik (RBn), viter, peper atď., ale je švekor Gör, Mcs, a z cirkevnej reči kľaštor (Fo).*

V substantívach na pôv. *-okъ* je zpravidla *-ek*: *zvonek VgH, barvenek, jarek, fľorek, domek, statek, stolek, ale aj čolnok Fo, na predek, ale čonak (z maď. csónak) SzB.*

V Gör, Mcs a RBn je *-ok*: *parobok, hladok, falatok, statok; strašček, mešaček RBn* a pravda aj v rus. Komlóske *darabok* (dem. z maď. *darab*). Podľa toho aj v deminutívach tam, kde je *-ek*, je *-e-* a kde je *-ok*, je *-o-*: *mezi hvezdočkami RBn, sanečki, hustečka Fo.*

e je ďalej v prípadoch, ako: *uherski, stateční, svazebni, placenka, zareňko* ap., ale vo Fo je *pisomni, daromni*.

Striednica *o* sa vyskytuje v prípadoch: *von, vonka, loška, moholka (moch, Fo), zmok, iba v SzB* je rus. podoba *žmik, žobrak, žozlar, šofran, šofraňik (Fo), šomrac, xľori i fľori*.

V predložkách a predponách býva *o* aj *e*: *zomľeli NgH, starši odomňe, zo sluhom, zo mnu, bezomňe, zomrec, zotrec, odobrac, ale aj odešol, odemňe Fo, zoz zajacom, zoz ľišku, ale vešol do žiri VgH, zešol do vodi RBn, vecej zobral, od ustox sebe oderval, hibaj se mnu, ale zo zemľinskej stolici, vežňem šicko zo sebu, vo valaľe SzB, zo svoju keruu, ja už ľem tu zomrem Mcs.*

Inštr. sg. subst. mask. neutr. znie vždy na *-om*: *z gazdom, z ocom, pod oblakom, s kijakom* vo všetkých obciach.

⁴²⁸ Stieber, SMS XIV, 214.

V l-ovom particípiu je tiež pravidelne -ol: *mohol, ňesol, pošol* vo všetkých obciach, pokiaľ nie je tam tvar typu *mox, ňis, nes* (§ 439). Striednicu *a* som zistil v týchto prípadoch: *hadvap, habza, habžina, habžinka* (orgován), *cmar, kačka* (vlasý) *Fo, kabel, štiri kabli žemi* Mcs.

Striednica *i* sa vyskytuje iba v slove *dišč*. Okrem toho v SzB sa hovorí *cesnik*.

Striednica u prichodí iba v predložke *gu*: *gu mňe*, *gu ocovi* Fo, *gu zire* VgH, *gu lemu* HmH.

O

Za dlhé *ó* je *u* iba v prípade *skura* RBn, ale *skora* Fo; vo všetkých obciach v slovese *pujzem*, *ňemožem š ňima pujsc* (SzB). Z Nagy Hutý mám doklad: *ta mi treba pojsc až na treci valal*.

Za takúto zmenu treba pokladať aj *i* za *o* v slove *ímik* SzB. Je to rus. lexikálny prvok v nárečí SzB.

u za cudzie o je v slove furma.

Za maď. dlhé -ó, -ő na konci slova je -ou: čakou, za čakovom, Harangovi (pole), temelou, do temelova Fo, križ možem s temelova viňac NgH. Do tohto systému sa zaradilo aj meno obce Görömböly, ktoré v závislých pádoch znie: z Görömböľova, do Görömböľova, v Görömböľove.

Za nem. *ö* je *e*: *tepša*.

 i, u

§ 407. *i*, *u* prichodí ako v iných výchslk. nárečiach, pričom *i* je dôsledne aj za pôv. *y*. Niet rozdielu medzi artikuláciou pôv. *i* a *i* z *y*. Napr.: *isc-izem*, *iskra*, *ihla*, *našikal sebe*, *nasipal*, *kľiňec*, *mlin*, *uzic*, *uzeni*, *odix*, *hwizdac*, *lico*, *ohňisko*, *lipa*, *šidlo*, *pivňica*, *visoki*, *razi zme*, *cixi*, *rodiče*, *sin*, *daku sira buze* (Gör), *likva*, *likeyka*, *gazdiňa*, *dihac*,

⁴²⁹ Pre Rudabányacsku Stieber, SMS XIV, 214.

Proti pôv. *y* je *u* v prípadoch: *kobula*, *bul*, *bula*, *buľi* a v infinitive *buc* (Fo).

i je za maď. zatvorené é: Edeľin Gör, Mcs proti maďarskému
zneniu *Edeľény*.

Proti spis. *kuchyňa* je *kuhňa* (SzB). Tvar *kuhňa* mohol vzniknúť kontamináciou výchslk. podoby *kuhiňa* a maď. formy *konyha*. Etymologické *u* je zachované v slove *kečňa*.

Etymologické u je zachované v slove *košuľa*, *košuľka* (z lat. *casula*). V SzB sa hovorí *kušuľa*.

Proti spis. *cibuľa* je tu *cebuľa* (z lat. *caepula*).

S p o l u h l á s k y

§ 408. Spoluhláskový fonologický systém v nárečiach slovenských obcí v severovýchodnom Maďarsku zodpovedá systému, ktorý sa uplatňuje vo výchslk. nárečiach vôbec. Je teda založený na princípe lokalizačných rozdielov a na protikladnosti znelostnej a mäkkostnej. Systém znelostný vyzerá takto:

j
m r
n ñ l l'

p f t c č s š ś k (x)
b v d z ž z ž ž g h

System mäkkostný má iba štyri dvojice:

<i>l</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>z</i>
<i>l'</i>	<i>ñ</i>	<i>ś</i>	<i>z'</i>

O tom, že v starších dobách bol tento systém bohatší najmä o dvojice

$$\begin{array}{ccccc} r & p & b & v & m \\ r' & p' & b' & v' & m', \end{array}$$

svedčí to, že po týchto býv. mäkkých fonémach nachádzame ešte jotáciu nasledujúcej samohlásky. Teda pôv. slabiky *r'a*, *p'a*, *b'a*, príp. *p'e*, *v'e* ap. znejú miestami dnes ešte ako *ria* (porov. v II. časti § 211), *pia*, *bia*, *pie*, *bie*, *viu* ap. Ale tento stav je vo všetkých výchslk. nárečiach a nie je typickou vlastnosťou tunajších obcí.⁴³⁰

⁴³⁰ Porov. Liška, *K otázce původu východoslovenských nářečí* 46n.

§ 409. V nárečí našich obcí neexistuje *r*, *l*. Štruktúrne je nedostatok *r*, *l* podmienený prítomnosťou mäkkostnej spoluhláskovej protikladnosti.⁴³¹ Preto je tu *r*, *l* vokalizované podľa systému, ktorý platí vo výchslk. nárečiach vôbec.⁴³²

r > ar: *zar*no, *čarni*, *varkoč*, *karmic*, *karma* (Fo), *kark*, *harček*, *tarlo*, *štvarli*, *bardo*, *arza*, *starhnuc* (Gör), *umarli*, *umar*, *umarla*, *zavar* *ju do* *jednej xiški* (RBn); v rus. Koml. je *torhaly*.

$r > er$: *šmerc, šmertka, servalka, čerpak, oberva, šersc, šerco, scer-
ňisko* (Fo), *scereň SzB, cerpec, verx, samoperše, peršeho, šlverc* (konský
postroj Mcs), *f šternaslim, kerscini*, ale aj *krescini*. Aj v rus. Koml. je
nakrescily.

$r > ur$: *kurčica* (krt Fo).

$r > re$: krey Fo, zo svoju krevu Mcs, krescini (viď vyššie).

$r > ri$: na hribel VgH, Fo.

l > ol: polno, polnina, solza, žolli, žolc, na šleženke (Fo), čolnok Fo.
l < if: nišk, niškolak (Fo), nišk, nišk, Fo.

l < il: viľk, viľkolak (Fo), viľče jabluka Fo, v rus. Koml. je vouk, z voukom.

l > lu: *dlux*, *dluhi*, *dlužen*, *zadlužic*, *jabluko*, *klubo*, *tluk*, *sluŋko*, *llusti*; v rus. Koml. je *dužen*, *jablučko*.

!>fi: hľiboki a tvrdé l je v slove bliha Fo.

§ 410. Spoluhláska *r* sa vyskytuje ako v iných výchslk. náre-
čiach: *řiba, breskiňa, brat, jarek* atď.

Iba z Gör a Mcs mám doložené prejetované *ia* po *r*, čo treba pokladať za reflex pôv. mäkkého *r'* (§ 408): *vimeriafi zem, začeriač, inšak hvaria, ale hulora i hvara, še dohvaram* SzB.

Tvrde *l, n* majú mäkký protiklad *l', ň* a vyskytujú sa ako v iných výchslk. nárečiach: *zezina* – na *zeziňe*, *šviŇa*, *maštalŇa*, *vojna* – na *vojŇe*, *dolina* – na *doliŇe*, *pri mŇe*, *slaŇina*, *pľeco*, *kľeknuc* – *kľekŇeme*, *liška*, *ľuže*, *veľka*, *Ňemuši*, *kameŇe*, *okoľica*, *koľeso*, *stol* – na *stoľe*, *ľežic*, *laŇka*, *bul-bula-buľi*, *hľep* – *hľeba*, *bili* – v *biľiŇe* (Mes) atď.

Epenth. *f* je v slovách vrabeľ Fo, žemľar Mcs.
Za pôv. *nb'* je *nĥ*: haťhi, fiťi, ...

Za pôv. nb' je nb: hañbieli še, hañba Gör. Ide tu o mäkkostnú asimiláciu toho istého rázu ako v prípadoch svet, šležina, šlebodno, priñesc-priñesli ap.

Cudzie l sa realizuje ako l': *fertał, kłaštor, kałviŋi, cigarella, košuła, bicigel, milijon.*

Za mad. *ly* je *j* v slove *bagoj* (netopier Fo) a *l* v slove *goľa* (bo-
cian Fo), *goľanění* (babica Mcs).

⁴³¹ Pauliny, *Nárečie zálopuých osád na hornej Orave* 22.
⁴³² Štolc, *Jazykovedný sborník I-II*, 317-389

⁴⁵² Štolc, Jazykovedný sborník I-II, 317-389.

V postavení pred *k* sa *n* asimiluje vo velárnu nosovú sonóru:
sanĭki, služenka, převenka, placenĭko, zareňko, vonĭka atď.
n > m: *ľem, hoľem* ako vo výchslk. nárečiach vôbec.
n zaniká asimiláciou *mn > mm > m*.

V prípade *harček* sa disimilujú dentály $rn > r$.
Asimiláciou $ml > mm > m$: *karmik* (z *karmňik*) SzB.

Asimiláciou $ml > mm > m$, resp. disimiláciou $l-r$ je *mingar* opretá na *mlin* Fo.

Podobne zaniká *r* disimiláciou $r-r > r-\phi$: *jormark* Mcs, *jormark*, ale *jormačne* Fo. Podobne $l-l > l-\phi$: *drekovi lajbik* Fo (na Spiši je *lajblik*, *lajbel* z nem. *Leibel*).

§ 411. Fonéma *j* predstavuje palatálnu spirantu a vyskytuje sa ako v ostatných výchslk. nárečiach: *jalojka* SzB, *jeden*, *gu jednej*, *jesc-jedol*, *jama*, *višej*, *meňej* ap.

V skupine vokál + pôv. mäkký konsonant vzniká mimovoľné *j*:
pejc, trojmi, lojňik Fo.

 $p, b, m, v(\underline{u}), f$

§ 412. Vyskytujú sa v postaveniach ako vo výchslk. nárečiach: *pec, poľo, potemka* (Gör), *lipa, zakopac, položic, obet—obeda, jabluko, box, buzem, obačila, bratovo, klubo, zmok, cmar, moj, mam, umarla, miši, vajco, dvor, vol, vivařela še* (NgH), *visoki, verx, viřk, oves, veřki, svati, xovaju* atď.

Pozostatkom starých mäkkých pernic p' , b' , m' , v' sú prípady s prejotovanými vokálmi, ako: *haňbieli se* Gör, *piesek* Fo, *Sloviak*, *oňi špiä*, *pozdraviäc*, *zeviäti* ap. (§ 408).

Iným svedkom bývalej mäkkosti pernic sú prípady, keď predchádzajúca tvrdá spoluhláska sa asimilovala na mäkkú: *haňbieli še*, *šmerc*, *šviňa*, *špivac* ap. (§ 417). V takomto postavení aj skupiny *dv' dm'* sa mäkkia najprv na *d'v'*, *d'm'* a potom prechádzajú vo *zv*, *zm*: *šežmi*, *zvere*, *svazba* atď. (§ 414). Toto je pravidelný zjav v celom výchslk. nárečovom okruhu.

§ 413. Rozmanitý stav vykazuje fonéma *v*, pokiaľ ide o jej fonetickú realizáciu v neznelom okolí. V postavení na konci slova alebo pred neznelou spoluhláskou vyslovuje sa v Gör, Mcs, Fo dôsledne obojperné *u*. V ostatných obciach sa mieša a je raz *u*, inokedy *f*. V SzB je dôsledne v neznelom postavení *f*. Napr.: *lauka* *heuka*, *predau*no, *ouca*, *ziuč*e, *hľi*u Gör, Mcs, *krauka*, *poľeuka*, *ceuka*, *oves-ou*sa, *zeuč*e, *bratou*, *stau*, *kri*uda, *noha*uki, *ouca*, *pra*uda, *ja*louka, *la*stouka, *mišo*louka, *zla*touka, *sto*uka, *šľi*uka, *kre*u, *pod lau*ku, *hla*uni, ale *piv*nica

Fo, *zeuka* VgH, NgH, *likeuka* HlHz, s *kraľoustva* HmH, *kraľouna*, *kraľou*, *veľo ouci*, ale *zifka* RBn.⁴³³ V rus. Komlóske je *diuka*.

Sem patria aj prípady s -ou za maď. -ó: *čakou* – za *čakovom*, *čo-boľou* (žbán) Fo (§ 406).

V Szirmabesený je *jaloľka*, *po pravze*, ale zato aj *Pastorou zedo*.

V postavení na začiatku slova (počítame sem aj predložku *v*) prechádza *v* > *u* samohláskové: *unoki* Fo, *u voze*, *u našim valaľe*, *u šezemnastim roku*, *u školoľ*, *u Prešove*, *u Rožňavi som bul* Gör, Mcs, ale zato je *vdovica* Fo, *v žime šniľ* pada Gör, *f Košicoľ* Fo, *ftorek*, *fša*, *fčera*.

Z Mucsonya mám zápis: *la scekal ze znal* (utekal, kde mohol). Tento tvar s náslovným *sc-* nadväzuje na výchslk. tvary *scec–scem* miesto *xcec–xcem*, v ktorých zámena *x* > *s* je podložená štruktúrnym hodnotením spirantov *h*, *x*, *v*, *u*, *f*.⁴³⁴ V rus. Komlóske je *ftykali*, *veľtykne zajačik*.

V rus. Komlóske je miesto *u-* aj *h-*: *pohmeraly*.

v zaniká v prípadoch: *lonski*, ale *vloňi*, *šicko*, *perši*, *peršeho*. V rus. Koml. je *šiaty Petro*.

Alternáciu *u/l* mám doloženú v jedinom prípade: *stalmalženska draha* (miesto *slau-*). Pri tomto adjektíve atributívne spojenie *slau malženski* sa berie ako slovná jednotka (porov. *panfarárovi* v § 80.)

Alternáciu *b/v* mám doloženú v prípadoch: *halvu vina*, *halvu pľeneho* (z nem. *Halb-*) HlHz, *vojovac*, *na čiľim hľebe voľoval* Mcs, *trežbi* Mcs.

Náslovné *v-* je v osobnom zámene *von*, *voňi*: *von mu hutori* NgH, *vona hutorila* VgH, *i voňi lem Sloľiaci* Gör, *skazi voňi*, *s xľorej zezini* Mcs.

Skupina *pl* na začiatku slova podlieha znelostnej asimilácii: *z blošćicami* HlHz.

Disimiláciou *pernic p–b* > *k–b*: *sektember* SzB.

f sa vyskytuje iba v cudzích slovách alebo onomatopoických výrazoch: *fizola*, *farar*, *do frasa*, *fašengi*, *fuj* atď.

t, d

§ 414. V našich obciach ako vo výchslk. nárečiach udržalo sa vlastne iba tvrdé *t, d*, ktoré sa vyskytuje v postaveniach pred tvrdými

⁴³³ Stieber, SMS XIV, 214, uvádza, že v RBn pôv. *v* > *u*. Je tu asi stav pomieľaný ako v ostatných okolitých obciach.

⁴³⁴ Pauliny, Nárečie záľopovľch osád na hornej Orave 24.

samohláskami, alebo v niektorľch prípadoch pred jerovľmi striednicami. Napr.: *švel* – na *švece*, *mladi–mlazeňec*, *deska*, *debra* (Fo), *zdehnuc*, *jeden*, *odemňe*, *dihac*, *gazdiňna*, *odix*, *bardo*, *polno vodi* – vo *voze*, *statek*, *ten*, *teras*, *molika*, *stol*, *post* – *f posce*, *ľarlo*, *hňizdo* – do *hňizda* – v *hňizze* (RBn), *pastir*, *ľikva*, *šľvarti–šľvarcina–šľiri*, *ľiješ*, *ľučni*, *žaden*, ale *ňehožen*, *kotel*, ale *koscel* atď.

Proti strslk. *t, d* je *t, d*: *rodiče*, *ďaleko*, *ďaleľ*, *ľepša*, *ľebe*, ale dat. ak. sg. *ce*, *ci*, *ked/t*, *ved/t*, *učiteľ* (Fo) ap.

Skupina *str-* na začiatku slova sa zachovľva: *streblo*, *strebľni* Fo, *stredňi*, *streda*, *streľnuc* ap.

Skupiny *dl, dn* sú zachované: *šidlo*, *čarňidlo*, *zubadlo*, *žradlo*, *žadlo*, *šedlo*, *popoladňu*, *šedňi sebe*, *smadni* atď. Z rus. Komlóske mám doloženú zmenu *dl* > *l*: *povil malľi*, *s ľoho ľila*.

V rus. Komlóske niet zmeny *t, d* > *c, z*: *ďva ďilľi*, *na treľi zavil*, *ďiľka*, ale zato výchslk. vplyvom *nakrescily*.

V Gör. sa hovorľ popri *zedo* aj *ďido*.

V RBn je *ďabol*, vo Fo, HmH *andel*, ale vo Fo *zabol* a v HmH (v osade Stredná Huta) aj *anzel*.

Maď. *ľy, dy* sa zachovľva: *anda* (švagrova žena SzB), *konľa*.

V skupinľch *ľm, ľv, ďv, ďb, ďm* (viď § 412) je *cm, cv, zv, zb*: *cma*, *zecvaki*, *zvere*, *viľvihňe*, *svazba*, *šezmi*.

Podobne aj za skupinu *ľk* je *ck*: *šicko*, *zecko*, *vecka*, ale zato *ňilľka* Fo.

V skupinľch *stľn, stľl, zďn, žďň* asimiláciou *t, d* k *ľ, n* je *sn, sl, zn, žň*: *maslo*, *masni*, *do ľižňna*, *kasňna*, *prazno*, *ščesľivi*, *virosnuc–virošľi* ap. Tu pripomňeme aj slovo *pašvisko*.

O *c, z* z *t, d* v § 416.

k, g, h, x

§ 415. *k, g* sa vyskytuje ako v ostatných výchslk. nárečiach v prípadoch, ako: *kameňe*, *ľauľka*, *molika*, *koň*, *ruka*, *koza*, *čľoveľ*, *hľopski*, *križom*; *zľaknuc še*, *s kijakom*, *košulľka*, *ruka* – z *ruku*, *kark*, *šmerľka*, *ľluk*, *bagoľ*, *goľa*, *cigaretľe*, *cigaňic*, *bicigľľ*, *gruľi* (Gör, Mcs), inde je *krumpire*.

Za pôv. psl. *g* je dôsledne *h*: *hrun*, *poľ hrunom tu stľtki biľi* Mcs, *pohubeni*, *z druhiľ*, *ceheľňna*, *viľnaľi nas*, *ňehožen*, *paru hoľini*, *hňivaju še*, *hvarľa*, *jeden o druhoho*, *holi*, *hačala*, *ihla*, *humno*, *poľehučľki*, *hľava*, *scehno*, *hadvab/p*, *hrozno*, *noha*, *caľac*, *prahac*, *pohrep* atď.

Pôv. *x* sa zmenilo v *h* vo vľčšine obci. Iba v Gör mám doložený zadopodnebnľ spirans *x* v prípadoch, ako: *xovaju*, *zoxabim*, *xoľar*, *do xoľaru*, *ňebudu mac xľiba*, a okrem toho ešľe v prípadoch z inľch

obci: *paŕňace drevo*, do *xiški xozili* RBn, *paŕňaca voda* NgH, *cixi* Fo. Ale naproti tomu v ostatných obciach je *hlop*, *hlopsi*, *hlapec* (aj v Gör a RBn), *zohabic*, *holare*, *nalha* (Fo), *rahuje*, *vareha*, *hozili*, *hreh*, *ňehac*, *dohvacel ju za nohu* (NgH), *hustečka*, *hasen*, *hudobni*, *l^hor*, *po cihučki*, *trešihvoscik* (Fo), *hovac*, *horoba*, *hvalabohu*, *ohvacilo še*, *suhi*, *suhola*, *bliha*, *hlep*, *na hlebe*, *hladok*, *hliu*, *muha*, *vizdihali* atď.

Toto *h* má oslabenú intenzitu a je neznelé. Pred ním stojace znelé spoluhlásky sa asimilujú na neznelé: *pot hrunom*, *f horox*, *zevežešal^hlavi* (NgH, § 391).

x sa vyskytuje ináč iba v neznelom postavení: *dlux*, *lexko*, *leñux*, *prax*, *mal trox sinox*, *po horox*, *rixlar*, *na koľikox*, *co kuharki narixtuju* atď.

x je v skupine *xt* z *kt*: *xto*, *xlori*, *rextor*, *ñixto*, ale je aj *fto*, *dafto* HlHz, *ftori* HmH. V SzB je *fto*, *flori*, *doftor* (o zámene *x-f* v § 413).

Za pôv. skupinu *xc-* je *sc-*: *scem*, *scel*, *scelo* (viď *scekal* v § 413).

Za pôv. skupinu *xr-* je *kr-*: *krasla*, *krastavi*, ale naproti tomu *hren*.

c, z, č, ž

§ 416. *c, z* vyskytuje sa ako vo výchslk. nárečiach vôbec za pôv. *tj*, *dj*, *kt*, *gt*, alebo za pôv. *k*, *g* (II. palatalizácia). Napr.: *pec*, *noc*, *mezi sobu*, *Sloviaci*, *vojaci*, *cuži*, *mocem še*, *sazac-sazam*, *arza*, *pohazali*, *drocar. cali*, *lico*, *pľeco*, *veñec* atď.

V lok. sg. fem. mám doložené iba dva razy formy s alternáciou *c/k*: *co mam na ruce* HmH, *na želenej luce* (pies.) HlHz, ale *na luke*, *v zahradke* Fo. (Viď k tomu alternáciu *h/ž* v § 417.)

Za pôv. *tj*, *dj* je *č, ž* v prípadoch: *gače*, *onučki* Fo, *meži dvanascox naj ho položi* RBn.

c, z je za každé pôv. *t, d*: *zeci*, *zezina*, *ceplo*, *lokec*, *zahrada* – *v zahraze*, *ocec*, *mac-maceri*, *zekujem*, *cahac*, *hrazel*, *hal-hazi*, *zešec*, *poscel*, *platno-placenko*, *cazidlo*, *po pravze*, *moscik*, *scereň*, *ceň*, *radosc*, *kosc*, *pejc*, *šesc*, *uzic-uzeni*, *cehla*, *sciskac*, *cesnik* atď.

Za skupinu *cl-* je *sl-*: *zaslona* (kút pre rodičku) Mcs.

Oproti strslk. a spis. *t, d* je *č, ž* v prípadoch: *češki*, *žena f čeži*, *žal*, ale *žedo*. Okrem toho aj v slove *kurčica* (Fo).

Podobne je *počlivi* HmH.

Opytovacie zámeno *čo* HmH, v ostatných obciach *co*.

Vo Fo radové číslovky na rozdiel od všeobecne výchslk. úzu znejú: *jedenacti*, *dvanacti*, *trinacti*, *šternacti* atď.

č sa vyskytuje ako v ostatných slovenských nárečiach: *večar*, *čarni*, *človek*, *učeli še*, *čerpak*, *večera*, *čeber*, ale aj *žber* (Fo), *pčola*, *čelo*, *čerenovi*, *čerep*, *česac* atď.

Skupina *šč* sa zachováva: *ňeboščik*, *kuščik*, *ešči*, *otpuščic*, *ščesce*, *ščeňe*, *z bloščicami*, *ščedri* (Fo), *naščivic*, *straščok* ap.
Za *č* je *k* v komparatíve *vekši* Fo.

s, z, š, ž, š, ž

§ 417. Tvrdé *s, z* sa vyskytuje ako v ostatných výchslk. nárečiach: *sukňa*, *s tebu*, *pšesek*, *lriski*, *vškakovala z ohňa*, *sen*, *zajac*, *zoz lišku*, *koza – na kože*, *vos – do voza – na vože*, *sin*, *znoj*, *habza – habžina*, *zmok*, *jazik*, *stupili zme*, *ohňisko*, *lisce*, *solza* atď.

Mäkké *š, ž* sa vyskytuje ako vo výchslk. nárečiach vôbec: *ňesc – ňeše*, *leže*, *šedňime sebe*, *sušek*, *sušedni*, *bužež višic*, *peñeži*, *zešec*, *žec*, *vžac*, *prišahli*, *našikal sebe – sipac*, *šersc*, *šerco*, *zašali*, *šestra*, *žima*, *š žem*, *ošem* ap.

Toto *š, ž* je aj pred pôv. mäkkými spoluhláskami: *švello*, *šmerc*, *špivac*, *švet*, *šmetanĕka*, *šviňa*, *boškac*, *brušlik*, *švelo*, ale *svati*, *ščešlivi*, *šmejem še*, *pišnička*, *šñex*, *na šleženĕke*, *šľebodno*.

V lok. sg. fem. mám v jedinom prípade doloženú alternáciu *h/ž*: *draha – v draže mi je* Fo.

Podobne je v rus. Komlóske: *zajačik ša šmije*, *švitlo*, *a ja jim mušu pošijaty žito*.

Skupina *zv-* na začiatku slova prechádza vo *zv-*: *zvoñic*, *zmora* (Gör), ale *zmora* (Morena NgH).

š, ž sa vyskytuje ako v iných slk. nárečiach: *živoť*, *hiža*, *našo*, *prišol*, *može ležic*, *pšeniĕa*, *dľužen*, *šumna*, *liška*, *žolli*, *žilo*, *žena*, *po žobraňu*, *noš – nože*, *žaludek*, *prašek*, *brežek*, *lizac – ližem*, *ukazac – ukažem*, *česac – češem*, *polox – položnica* (pôrod – rodička Mcs), *mñiška*, *železo* atď.

ž asimiláciou k *z* zaniká: *ližen* SzB.

Spoluhláskové skupiny

§ 418. Iba niekoľko charakteristických poznámok.

1. Znelostná asimilácia sa spravuje tými istými zákonmi ako v iných nárečiach výchslk. typu:

a) Skupina *neznelá + vokál > znelá + vokál*: *jeden bi priž gu nam Mcs*, *naj iže gu jednej voze* RBn, *išol farkaž zoz lišku* VgH, *gu svojemu ocovi* HmH, *strella še zos farkašom* VgH, *strelli še zoz ježom* VgH, *naj priže gu žire* VgH, *gu temu*, *gu ocovi* Fo.

V iných prípadoch sa v rámci tej istej slabiky táto asimilácia nevyskytuje a prichodí iba na hraniciach slov: *jag_oñi zvikli*, *daleko*

čekaš ešči SzB, z ameriki Fo, viskakovala z ohňa RBn, šag-i mñe zbilí VgH, z ocom, pod oblakom Fo.

b) Skupina *neznělá + znělá > znělá + znělá*: tag bešeduje, u školy uš tag učeli, tanilove naz učeli Gör, z bohom, ocez ma kuz zemki i maz ma, mleka zme priňešli, kuščig jezeňa SzB, a tag jej jeden bog zdrelo VgH, dvacezjeden, zaž muši isc, modlidba, z maceru, na slariy dubox Fo, šickiy luži ošvihala voda, poterčem ce z roškami VgH, tag oñi vaz davaju pozdraviac HmH, z bosku radoscu HmH, sluha ju odñiz domu RBn, jag už boy da Mcs.

Na rozdiel od iných slovenských nárečí asimiluje sa v našich obciach aj predložka *s* pred osobnými zámenami: *bul z ñim Gör, pošol z ñu domu VgH, po pazzeru še povaľala a z ñej cvingaľi pazzere VgH, zifka z ñu pošla RBn, zo mnu Fo*. Tento zjav je pravidelný v Zempline. Ale zato sa hovorí: *s vami Mcs, uš s vami ñebuzem še kamaracie Gör*.

c) Skupina *znělá + neznělá > neznělá + neznělá*: *umrel ot hladu, veš sebe, vešce sebe do kešeňi, češko, železo mu vicañnul s kopita SzB, bul som f Košicox, skazi sce, to vidno fšazi Fo, fše, olkedi, s toho (Gör), pomošce-pomožme Fo, ñeľčasne zecko Mcs, a tag ot staršej hlavi, f šezem krajox HmH, žena f čeži Mcs, vižime ho teras pret sebu HmH*.

V postavení na konci slova sa *znělá > neznělá*: *sluš, trup, box, vižim hrop (Fo), ocec ho odvel Fo*.

2. Asimilácia mäkkostná vyskytuje sa v prípadoch pred pôv. mäkkými spoluhláskami: *špivac, švel, šmejem še, na šleženke, priňešli-priňesol, priňesla, porvas-porvažñik (Fo) atď.* (Viď aj v § 412, 417).

3. Asimilácia artikulačného miesta vyskytuje sa v prípadoch, ako: *počľivi, žedľi, š čim, zañkla zveri (RBn), minar, u ši še vitrasla, z bosku radošcu, do hramu boskeho (HHz), ze m. gze, oca-ocec, visoki-viši, kvoči ja kura, muši iz ocom, (Fo) u še pomínulo SzB, prebace, cimborove, že už va zoxabim Gör, povinosc, pana, na ñim som dumal Mcs, slrelli še zo zajacom VgH*.

Sem patria vlastne aj prípady *flo, flori, fleri* oproti *xlo, xlori* a *scem* oproti *xcem* (§ 415).

Metaléza

§ 419. Uvediem tu iba dva doložené prípady: *porvas-porvažñik Fo, inšak, inšake Mcs*.

TVAROSLOVIE

Podstatné mená

Podstatné mená mužského rodu živočné

§ 420. Majú typy *hlop, zedo* a *gazda*, pričom typ *hlop* a *zedo* majú celkom rovnakú paradigmatu.

Sg. N.	<i>hlop, zedo</i>	<i>gazda</i>
G.	<i>hlopa</i>	<i>gazdi</i>
D.	<i>hlopovi</i>	<i>gazdovi</i>
A.	<i>hlopa</i>	<i>gazdu</i>
L.	<i>hlopovi</i>	<i>gazdovi</i>
I.	<i>hlopom</i>	<i>gazdom</i>
V.	<i>hlope, -u</i>	<i>gazdo</i>
Pl. N. V.	<i>hlopi, -e, -ove</i>	<i>gazdove</i>
G. A. L.	<i>hlopox</i>	<i>gazdox</i>
D.	<i>hlopom</i>	<i>gazdom</i>
I.	<i>hlopami</i>	<i>gazdami</i>

N o m. s g.: *človek, pes, ľalko, sluha, ocec, hlapec, ľaki cuži narot (SzB), Paľo atď.*

G e n. A k. s g.: *šicke mame leho hlapca razí Fo, od Boha miloho Mcs, mal jedného psa Koml, žida zme odñešli, krescana priňešli, staršoho brata mam Mcs, izem do Pastoroveho zeda, viželi koňa SzB*.

Typ *gazda* má gen. sg. *gazdi*: *od gazdi, Paľo dobrego gazdi Fo*. V ak. sg. je prípona *-u, gazdu, sluhu*.

D a t. L o k. s g. má príponu *-ovi*: *naj ho Box potríme ocovi na radosc Mcs, i toto poñis kraľovy, povidať Božičko Petrovy Koml, a von fčaz rano odñes to hrozno kraľovi, hutori gazdovi NgH, gu ocovi Fo, o sinovi žadnu novinu ñečľi HmH*.

I n š t r. s g. má vždy príponu *-om* (§ 405): *strelli še zo zajacom, strelli še zoz ježom VgH, zaž muši iz ocom, zo sluhom, z gazdom Fo, zbohom SzB, z voľkom Koml*.

V o k. s g. má tvar na *-e*: *Bože daj zdrave SzB, alebo má tvar na -u: sinu moj Fo, alebo má vo zvolacej funkcii tvar nominatívny: sušet, hibaj se mnu SzB, skazi sce, pan učiteľ Fo*.

N o m. V o k. p l. má príponu *-i* v prípadoch, ako: *hlopi hožili, hlapci špivali, baraňi, Talijaňi, pohani, krescaňi, žizi, sušezi, jes tu zešez vojaci Fo, kaľviňi, ľali na mñe Rusi, ale aj tu ñeznaju jake tu človeki jest, bratñaki SzB, i voňi ľem Sloviaci Gör*.

Prípona -e sa vyskytuje v prípadoch: *tromi drocare, dobre riatare, murare, rodiče, pracete, trojo luze Fo, druhe luze jej zomleli NgH, stare luze znaju slovenski, Madare ne tu se narozeli SzB, Madare buli lem take bočkoroše, to taki prosli luze Mcs, najme starši luze Gör, lude idut Koml.*

V Mucsonyi prípona -e je aj u substantív typu *vojak-vojace: katolíce zme, mi Rusnace, jaki tam vojace, šicki buli Sloviace, mi zme take vandrovnice, putujeme po švece.*

Tak je aj *koňe, koňe se mu dobre popačeli Mcs, ale v Koml je zaprihaly koňi.*

Prípona -ove prichodí v prípadoch, ako: *bralove, družbove, gazdove, sluhove, panove, kmotrove, švagrove Fo, prebace, cimborove, že už va zo-xabim, didove i babove se tu rozeli, tanilove naz učeli Gör, didove nam tu virošli Mcs.*

Gen. Ak. Lok. pl. má všeobecne výchslk. príponu -ox: *u katolícox Mcs, malo jes tam luzox SzB, ale aj šickiy luzi ošvihala voda VgH, zabilí zme hadox Fo.*

Dat. pl. má príponu -om: *ucahnul se gu ciganom Fo, našim luzom bi tam dobre bulo Mcs.*

Inštr. pl. má vždy príponu -ami: *žije s ciganami Fo.*

Podstatné mená rodu mužského neživotné

§ 421. Majú dve paradigmy, pri ktorých delidlom je povaha poslednej spoluhlásky.

Sg. N. V.	dub	križ
G.	duba, -u	križa, -u
D.	dubu	križu
A.	dub, -a	križ, -a
L.	dube, -u	križu
I.	dubom	križom
Pl. N. A. V.	dubi	križe
G. L.	dubox	križox
D.	dubom	križom
I.	dubami	križami

Nom. Ak. sg. prichodí len so zakončením na spoluhlásku: *bo vona nelubi taki paz, pira jej odnešli pod oblak RBn, tag jej jeden bog zdrolo VgH, nošila triski na oheň RBn.*

V ak. sg. mám však doloženú aj príponu -a ako u životných: *tag ju vikvačil na duba VgH.*

Gen. sg. má príponu -a v prípadoch, ako: *do koscela, do oblaka, do lesa, do temelova, nel ho doma Fo, tomu remeň urežu do hripta, zos hliba nehibovalo, viskakovala z ohňa RBn, a tam bul od mešačka ceň VgH, križ možem s temelova viňac, do druhého večara NgH, z Göröm-bölöva Gör, do Miškofca, dakedi zeshaleho oklobra zbiraši SzB, falatok xleba Mcs.*

Prípona -u býva: *slupili zme do vašeho domu, do xotaru, s teho valalu Gör, viberaj se do hramu boskeho HHZ, naj ci zatkam zeru do nosa i do zatku VgH, zashalo mam jarcu, bulo mrazu rano, umrel ot hladu SzB.*

Dat. Lok. sg. má príponu -e: *na druhim švece, dvanac hlopi rubali u leše RBn, flori pošvecil pri kersce svalim HmH, vo valale, na fronce som se znal švarec, na šnure buli zakvačene SzB, buli statki u vože, na čijim hlebe vojoval, u našim valale Mcs, na aytlove Gör.*

Prípona -u sa vyskytuje: *na hajovu, v Ozdu, v zeshalim roku SzB, ja mušim na tom križu ležic NgH, na obražiku Mcs.*

Inštr. sg. má príponu -om: *pod oblakom, za čakovom Fo, s kijakom do nix, ja kel s tim križom NgH, za stolom vyšyval Koml, pot hrnom, vonkoncom Mcs, dolu brihom, calkom SzB.*

Nom. Ak. pl. u typu *dub* má pravidelne príponu -i: *poprahati buli statki u vože, začeriac statki Mcs, naj bi me zubi neboleli, služel dva roki Gör, bi ci otpuščili tvojo češke hrehi HHZ, a ona mu narobela kolki VgH, šofraňik predava kruhi platna, Harangovi (pole) Fo, uhorí tu už net SzB.*

U typu *križ* je pravidelne prípona -e: *kompere (zemiaky), nože, kalendare, dva polkorce Fo, dva mesace Mcs, velike motore i aytobuse SzB, kameňe utruši Gör.*

Gen. Lok. pl. má príponu -ox: *moholka na stariy dubox Fo, f šezem krajoy nemohli najsc HmH.*

Príponu -i mám doloženú v prípadoch: *flo ma veľo peňezi SzB, za keľo litri, štiri kabli žemi Mcs.*

Inštr. pl. má príponu -ami: *polerčem ce z roškami VgH, zaplacen bi so mu z dukalami HHZ.*

Podstatné mená stredného rodu

§ 422. Majú tri typy, a to *mesto, poledne, ščeňe.*

Sg. N. A. V.	mesto	poledne	ščeňe
G.	mesta	poledňa	ščeňeca
D.	mestu	poledňu	ščeňecu
L.	mesce, -u	poledňu	ščeňecu
I.	mestom	?	ščeňecom

Pl. N. A. V.	mesta	?	ščeňala
G. L.	mestoꝝ	?	ščeňaloꝝ
D.	mestom	?	ščeňalom
I.	mestami	?	ščeňalami

N o m. A k. V o k. s g. zakončený na -o majú aj substantíva typu *vajco*, *poľo*: *von fčera fčaz rano odňes to hrozno* NgH, *paŕňace drevo* RBn, *zecko še narozelo*, *žradlo*, *sklo*, *čelo* Fo, *višol na drevo* (strom), *rozbilo še i druhe vajco*, *vona šedla na mesco* RBn, *na poľo* NgH, *železo mi vicahnul*, *švelo tri dñi* SzB; — *žraňe* (v žalúdku) Mcs, *to jedno oznameňe* HmH, *a z ňej cviňgaľi pazzeru* VgH, *bože daj zdrave* SzB, *piťaj požehnaňe ot svojeho oca* HlHz; — *jednu kravu mame i cele* SzB, *take žiŕče* Mcs.

G e n. s g. má príponu -a: *s kraľovstva ňebeskeho* HmH, *halvu vina* HlHz, *mľeka zme priňesľi*, *teras pridu s poľa*, *vicahnul mu s kopila*, *kuščig jezeňa* SzB, *ti jež do koritka* Mcs, *co predava kruhi platna* Fo, *šickoho poľa mam dva korce* Gör.

D a t. L o k. s g. má príponu -u: *po pazzeru še povaľala* VgH, *pujze po žobraňu* Fo. Ale subst. typu *meslo* majú v lok. sg. príponu -e: *na dñe* Fo, *v hñizze* RBn.

I n š t r. s g. má príponu -om: *s trecim vajcom zešol do vodi* RBn.

N o m. A k. V o k. p l. má príponu -a: *višol na drevo*, *viňal vajca* RBn, *tote jabluka buľi šumne* Fo, *a pira jej odňesľi pod oblak* RBn, *šicki slova prevracene* Mcs, *vekše kopila ma teras*, *aji žňiva znam*, *ftore pohubene koľesa* SzB; — *ščeňala*, *kurčala* Fo, *za hačala*, *za prašala* Mcs.

Na ostatné pády nemám súvislých dokladov.

Podstatné mená rodu ženského

§ 423. Delia sa na dve skupiny: a) zakončené v nom. sg. na -a a b) zakončené v nom. sg. na spoluhlásku.

Typ žena a duša

Sg. N.	žena	duša
G.	ženi	duši
D.	žeňe, -i	duši
A.	ženu	dušu
L.	žeňe, -i	duši
I.	ženu	dušu
V.	ženo	dušo

Pl. N. A. V.	ženi	duše
G. L.	ženoꝝ	dušoꝝ
D.	ženom	dušom
I.	ženami	dušami

N o m. s g.: *veľka cehelňa* Mcs, *jarna pšenica* SzB.

G e n. s g.: má príponu -i: *zavar ju do jednej xiški*, *rucila do sludñi*, *s trecim vajcom zešol do vodi* RBn, *a ľiška ucekla do zeri* VgH, *a tag ot staršej hlavi* HmH, *zišla som z mašini*, *s xlorej zezini*, *do pivňici pod žemu* Mcs, *tag daju žemľi* Gör, *z Bešeňi*, *vešce sebe do kešeňi zašalo mam pšeňici*, *zašalo mam repi*, *zo zemľinskej stolici* SzB.

D a t. L o k. s g. subst. typu *žena* má príponu -e: *ja povedam po pravze* SzB, *v žime šñix pada* Gör, *v zahratke*, *na luke* Fo, *naj priže gu zire*, *pošľi gu jednej stuženke*, *hutor ľiške farkaš* VgH, *naj iže gu jednej voze* RBn, *flo mal veľo peňezi f kešingke* SzB.

Alternácia k/c, h/ž je doložená iba v prípadoch: *čo mam v ruce* HmH, *na želenej luce* HlHz, *v draže mi je* Fo.

V niektorých prípadoch je aj u subst. typu *žena* prípona -i: *ňedaľeko Mihaľovec*, *mojej pripovilki koňec* RBn, *na capovy zvinčok*, *pripovilki kinčok* Koml, ale aj *mala krava zvonek*, *pripovetke koňec* VgH. Ale z Mucsonya mám doložené -i aj v prípadoch, ako: *u Rožňavi som bul*, *u Ameriki dva razi buľi*, *po vojňi*, *pri ženi treba robic*. Svedčí to o tom, že typy *žena* a *duša* sa silne vyrovnávajú.

U typu *duša* je pravidelne prípona -i: *po večurňi* Mcs, *u cerkvi špivaju* Gör, *v miškofskej okolici* SzB.

A k. I n š t r. s g. má príponu -u: *še vibral na drahu*, *o sinovi žadnu novinu ňečuľi* HmH, *a mal jednu kozu*, *farkaž ju dohvacel za nohu*, *išol farkaž zoz ľišku*, *pošla najstarša s kozičku na luku* VgH, *izem šac pšeňicu*, *kravi i jalofku mi ukradľi*, *ja malo hozel na robotu* SzB, *zo svoju kravu* Mcs.

V o k. s g. sa končí na -o: *kebi sce buľi*, *mamo*, *take dobre* Fo.

N o m. A k. V o k. p l. u typu *žena* je zakončený na -i: *tola nošľi triski na oheň* RBn, *deski*, *kravi*, *zezini*, *drabini*, *kuri vizdihali*, *laki dobri novi čižmi maju*, *to jedni novigki* Mcs.

Tak aj *zveri zaňkla* RBn, *gruľi*, *budovac hiži* Mcs.

U typu *duša* je ináč zpravidla prípona -e: *cigarelle*, *šviňe*, *mi ňe-mame žeme* SzB.

Zaujímavým príklonom k životným maskulinám je tvar *babove*: *ďidove i babove še tu rozeli* Gör.

G e n. L o k. p l. je zakončený na -oꝝ: *z druhij zezinoꝝ* Gör, *teras pridu z viňicoꝝ* SzB, *jedna žena zecko mala na rukoz* RBn, *hozal*

som po horox HIHz, bul som f Košicox, šestrox, deskox, zlatoukox, kmotrox Fo, u školoy uš tag učeli Gör.

Prípona -i je doložená iba raz: mal veľo ouci RBn.

Dat. pl. -om: a ti daj, kravom daj SzB.

Inštr. pl. má vždy príponu -ami. Súvisle nemám doložený.

Typ dlaň a kosc

§ 424. V sing. majú celkom rovnaké tvary, iba v nom., ak., vok. pl. typu dlaň má tvar dlaňe, typ kosc má tvar kosci. Mám iba niekoľko dokladov.

Nom. Ak. sg.: vimerjali zem Mcs, pres calu noz nespál Fo.

Gen. Dat. Lok. sg.: pejc rani krevi viľalej HmH, malo čelazi prišlo SzB, naj ho Box poltime ocovi maceri na radosc, žena f čeži Mcs, od oca aji od maceri HIHz, v ješeňi lu zoraľi SzB.

Inštr. sg. z bosku radoscu HmH, z maceru, z dlaňu Fo.

Prídavné mená

§ 425. Pozostatky menného skloňovania nachádzame v prípadoch ako v ostatných výchslk. nárečiach: rač, rada, rado, razí, šicke mame toho hlapca razí (Fo), dlužen, dlužna, žaden, žadna, žadno, žaden baj nema (Fo), to vidno fšazi Fo, hozen, s toho ňehozen orsag budovac Mcs.

Na tieto tvary nadväzujú aj zámenné nominatívy on, ona, ono, oňi, ten, ta, to, jeden, jedna, jedno, moj, moja, moja a nom. sg. prid. mien privlastňovacích typu braloŕ a malkin.

Prídavné mená majú dve paradigmy, a to dobri, dobra, dobre a braloŕ, bralova, bralovo.

Prídavné mená akostné

§ 426. Sg.	N.	V.	dobri	dobre	dobra	Pl.	dobre, dobri
	G.		dobrego, -oho		dobrej		dobrix
	D.		dobremu, -omu		dobrej		dobrim
	A.		dobrego, -oho, -i, dobre		dobru		dobrix, -e, -i
	L.		dobrim		dobrej		dobrix
	I.		dobrim		dobru		dobrima

Nom. (Ak.) sg. je zakončený na -i, -e, -a: drekovi lajbik, jormačni podarunek Fo, stredňi cvoreň Mcs, taki cuzi narol, žolli je slabi dohan, to už ostatňi raz, ňebuzem kuric SzB, veľiki strom virosnul HmH;

— zameška komperova Fo, pazňaca voda NgH, proslacka robola češka Mcs, veľka cehelňa Gör, jarna pšenička SzB, rozbilo še i druhe vajco RBn, plače hňezdo Fo, pazňace drevo RBn, polemka bulo i maďarske Gör.

Gen. (Ak.) sg. mask. neutr. má jednak tvar na -eho a pravda, aj v rus. Komlóske. Napr.: našli zme ho naheho NgH, hori zdraveho ňeše VgH, ol šickeho zleho Fo, od mileho Pana Boha HmH, zbiraľi SzB, staršoho brala mam, do poľa široho od Boha miloho Mcs, takoho viloža Gör, poslaľi stredňoho, nošila triski s pazňacoho dreva RBn, išly do jednoho velikoho ľisa Koml.

Dat. sg. mask. neutr. má príponu -emu alebo -omu ako pri gen. sg.: to každemu rozzeľa SzB.

Gen. Dat. Lok. sg. fem. má príponu -ej: zo zemplínskej stolici, kolo ošmej ľam pošol SzB, s xlorej zezini Mcs, na čelenej luce (pies.) HIHz, a tag ol staršej hlavi HmH.

Ak. Inštr. sg. fem. má príponu -u: jednu kravu mame SzB, fľo sce mladu ženu mac, o sinovi žadnu novinu ňečuľi, z bosku radoscu HmH, pres calu noz nespál, žena ma šumnu parsunu, na kľučovu zeru NgH.

Lok. Inštr. sg. mask. neutr. má príponu -im: v zezalim roku SzB, naj po mexkim ize, jej ňetreba buze na druhim švece pokulovac, s trecim vajcom zešol do vodi RBn, pošvecil pri kersce svalim HmH.

Nom. (Ak.) pl. pre všetky rody je zakončený na -e: viľče jabľuka, dobre rixľare, slovenske vojaci, male hlapci, toľe jabľuka buli šumne, jake sce drečne, oňi skazi su valušne Fo, druhe ľuže NgH, stare ňerospraviľi, veľike motore, fľore pohubene koľesa, ja ňeľubim take ženki SzB atď.

V Mcs, Gör a RBn je pravidelne prípona -i pre všetky rody: jaki ľam vojace, taki dobri novi čižmi maju, slovenski školi, najme ti mali zeci, to taki proslí ľuže, poprahaľi buli statki u vože Mcs, toľi udi to ňe taki smutni, aľe vešľeňjši RBn. No popri tom je: naj ľem budu zdrave a mocne, šicki slova prevracene Mcs, ľem take bočkoroše Gör.

Prípona -i je aj vo fráze: buce zdravi SzB. Ale takto je aj na celom vých. Slovensku.

Gen. (Ak.) Lok. pl. má príponu -ix: moholka na stariŕ dubox Fo, z druhij zezinox Gör.

Ostatné tvary nemám doložené v súvislých vetách.

§ 427. Odvođené sú od osobných mien mužského rodu pomocou prípony *-ou, -of, -ova, -ovo* a ženského rodu pomocou prípony *-in, -ina, -ino*. Napr.: *Pastorou zedo, anda to švogrova žena, izem do Pasto-roveho zeda SzB, kraľou sluha RBn*. V prípade *vona šedla na žifkovo mesco RBn* je prípona *-ovo* príklonom podľa životnosti (viď nom. pl. *babove* v § 423).

Stupňovanie prídavných mien

§ 428. Nemám doložené nijaké zvláštnosti. Sú tu celkom pravidelné tvary ako v iných výchslk. nárečiach. Napr.: *vekše kopita ma teras SzB, ol staršej hlavi HmH, starši odomne, on je najmudrejší mezi šickima, visoki-viši Fo, pošla najstarša s kočičku na luku VgH, staršoho brata mam Mcs, starši ľuze Gör*.

Z á m e n á

Opytovacie zámená *xto, fto, co, čo*

§ 429. Sg. N. <i>xto, fto</i>	<i>co, čo</i>
G. <i>koho, keho</i>	<i>čoho, čeho</i>
D. <i>komu, kemu</i>	<i>čomu, čemu</i>
A. <i>koho, keho</i>	<i>co, čo</i>
L. <i>kim</i>	<i>čim</i>
I. <i>kim</i>	<i>čim</i>

Forma *xto, xtori* sa vyskytuje vo *Fo, HmH, RBn, NgH*; forma *fto, ftori* vo *VgH, HHz, SzB*. Forma *co* je vo všetkých obciach okrem *HmH*, kde je *čo*. Opytovacie zámeno vyskytuje sa aj v záporných podobách *ničxto, ničfto, nič* a potom najčastejšie s partikulou *da-*: *daxto, dafto, daco, daxtori, daftori*.

Tvary *koho, komu*, proti *keho, kemu* sú ako u ostatných zámen a prídavných mien. Niekoľko dokladov: *xto jej vari jesc RBn, čo vam mohol zaviňic HmH, šofraňik, co kruhi platna predava Fo, s čeho su NgH, ničomu RBn, nedal še ničemu prevesc, od ničeho Fo, ftori pošvecil pri kersce svalim HmH, nemam š čim ponuknuc SzB*.

V rus. Komlóske je *ščo*: *šemaly ščo jisty*.

Datív príčinný mám doložený v tvare *čom*: *čom som nepošol NgH*.

§ 430. Sg. N. <i>ja</i>	<i>ti</i>	—	Pl. <i>mi</i>	<i>vi</i>
G. <i>mňe</i>	<i>tebe</i>	<i>sebe</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>
D. <i>mňe, mi</i>	<i>tebe, ci</i>	<i>sebe, si</i>	<i>nam</i>	<i>vam</i>
A. <i>mňe, me</i>	<i>tebe, ce</i>	<i>sebe, še</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>
L. <i>mňe</i>	<i>tebe</i>	<i>sebe</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>
I. <i>mnu</i>	<i>tebu</i>	<i>sebu, sobu</i>	<i>nami</i>	<i>vami</i>

Uvedené paradigmy zodpovedajú celkom výchslk. stavu. Niekoľko dokladov: *ta ja mušim ľežic NgH, bužeš ti višic HHz, starši odomne Fo, od ustox sebe oderval, vešce sebe do kešeňi, barz mi treba perše pomišlec SzB, zašpivajme sebe pišničku HHz, šedňime sebe a jezme si VgH, škoda ci tvoj život NgH, v draže mi je, našikal sebe Fo, naj ci zalka zeru VgH, pri mňe Mcs, či bi nežnal za mňe otpovežic HHz, laľi na mňe Rusi, maz me učeli doma SzB, polerčem ce z roškami VgH, vizime ho teras preť sebu HmH, mezi sobu Gör, zo mnu Fo, za mnu priže každy, hibaj se mnu, vežňem šicko zo sebu SzB, vžal zo sobu žifku, niž ju zo sobu do mesta RBn; v rus. Komlóske je *na sobi*; *mi zme lake vandrovňice Gör, tag oňi vaz davaju pozdravjac HmH, hvarja u nas, didove nam tu virosli, jeden bi priž gu nam Mcs, už va zoxabim Gör, ne vaz bi som uderel SzB, co vam dakedi mohol zaviňic HmH, dva koňe nam vžali, vecej nam daju SzB, uš vami nežuzem še kamaracic Gör, ke lak še dohvaram s vami SzB*.*

Osobné zámeno *on, ona, ono*

§ 431. Má skloňovanie ako vo výchslk. nárečiach:

Sg. N. <i>on, von</i>	<i>ono, vono</i>	<i>ona, vona</i>	Pl. <i>oňi, voňi</i>
G. <i>jeho, joho, něho, ňoho</i>	<i>jej, nej</i>		<i>ix, jix, ňix</i>
	<i>-ňho, ho</i>		
D. <i>jemu, jomu, němu, ňomu</i>			
	<i>-ňmu, mu</i>	<i>jej, nej</i>	<i>im, jim, ňim</i>
A. <i>jeho, joho ako v G.</i>	<i>ju, ňu</i>		<i>ix, jix, ňix</i>
L. <i>ňim</i>	<i>nej</i>		<i>ňix</i>
I. <i>ňim</i>	<i>ňu</i>		<i>ňima</i>

Vo všetkých obciach popri tvare *on, ona, ono, oňi* sa vyskytuje aj tvar *von, vona, voňi*. Napr.: *von kozu vižeňe z žiri, vona hulorila, a ona mu narobela kolki VgH, von tučel jednu fšu, von mu hulori NgH, tag vona še pozorela, vona šedla na žifkovo mesco RBn; v rus. Komlóske je *vin*: *dal vin jeden darabok xľiba*.*

V gen., (ak.), dat. sg. mask. neutr. tvary jeho, jomu, ňoho, ňomu proti tvarom jeho, jemu, ňeno, ňemu sú ako pri prid. menách. Napr.: pital od ňoho dohanu, uceknul od ňoho, šumna žifka z ňoho višla RBn, jag jomu priže Mcs, ľem čekame jeho SzB, zeuka jeho kričela, zdavajme še na ňeho NgH, gu ňemu, pošol poňho Fo, šicko celo žre ho SzB, naj ho vizvihňe, toľ cimboru mu Mcs, hulorela mu RBn, tam je jeho žena Koml, železo mu vicahnul, večar mu povem SzB, pozekovala mu RBn.

Lok. Inštr. sg. mask. neutr.: vecej raz nad ňim plakali HmH, bul z ňim Gör, čarni jez mezi ňim SzB.

Gen. Dat. Lok. sg. fem.: že jej ňetrebá buže RBn, a tag jej jeden bog zdrelo, a z ňej cviňgali pazzere VgH.

Ak. Inštr. sg. fem.: fľedi ju dohvacel za nohu, pošol z ňu domu VgH.

Nom. pl. pre všetky rody je oňi, voňi: tag oňi vaz davaju pozdravjac HmH, oňi robja Fo, ta voňi še pobrali RBn, buli zato i oňi dobre ľuže, oňi tak hvara, že oňi tu zomru SzB, i voňi ľem Sloviaci Gör, oňi buli Sloviaci, skazi voňi Mcs.

Gen. Ak. Lok. pl. pre všetky rody je rovnaký: pitam jix pre Boha HmH, žebi jiy ňenabili VgH, s kijakom do ňix NgH, jag jiy ňiz dolu RBn, ix taka povinosc Gör, priňesce ix tu Mcs.

Dat. pl.: že jim sin ešče žije, co jim dopomože HmH.

Inštr. pl.: ňebuzem ja znac s ňima pujsc SzB.

Ukazovacie zámeno ten, ta, to

§ 432. Vyskytuje sa obyčajne vo forme ten, ta, to alebo aj v zosilnenej forme toten, tota, toto, prípadne aj vo forme toľ.

Sg. N.	ten	to	ta	Pl. te, ti
G.	toho, teho		tej	tiŕ
D.	tomu, temu		tej	tim
A.	toho, teho		tu	tiŕ, te, ti
	ten	to		
L.	tim		lej	tiŕ
I.	tim		tu	tima

Nom. (Ak.) sg.: popatrim na ten strom HmH, scem toto zrobie NgH, na to Bože narozeňe, poslali stredňoho, aj toľ tak pozozil RBn, to brat a toľ cimboru mu Mcs.

Gen. Dat. sg. mask. neutr. má podobu toho alebo toho ako pri prid. menách: šicke mame teho hlapca razí Fo, s teho a s teho valalu, co sceme tomu mladomu starhnuc Gör, s toho orsag ňehozen budovac Mcs, poslal pre toho talka, ale aj gu temu HmH, a s toho vi-roslo pazňace drevo, tomu remeň urežu do hripta RBn, s toho jila Koml.

Lok. Inštr. sg. mask. neutr.: hňizdo a u tim je tri vajca RBn, s tim križom NgH, na tim som prišol Gör, ale zato sa horí: polom pošol von VgH, potemka še buže samitovac SzB.

Nom. pl. sa vyskytuje vo forme te, toľ alebo vo forme ti, toti ako pri prid. menách. Napr.: toľ jabluka buli šumne Fo, najme ti mali zeci Mcs.

Privlastňovacie zámená moj, tvoj, svoj, naš, vaš

§ 433. Ich skloňovanie a skloňovanie prid. mien privlastňovacích sa úplne shoduje vo všetkých tvaroch.

Sg. N.	moj	mojo	moja	Pl. moja
G.	mojeho, mojoho		mojej	mojix
D.	mojemu, mojomu		mojej	mojim
A.	mojeho, mojoho		moju	mojix, moja
	moj	mojo		
L.	mojim		mojej	mojix
I.	mojim		moju	mojima

Uvediem niekoľko dokladov, ktoré charakterizujú túto paradigmú: našo mesto Mcs, škoda ci tvoj život NgH, zo svojeho domu, gu svojemu milemu ocovi HmH, mojej pripovítki koňec RBn, stupili zme do vašeho domu HmH, pitaj požehnaňe od oca svojeho HHz, u našim valaľe, zo svoju krevu, našim ľužom bi tam bulo dobre, našo tam hladovali, našo scu daco Mcs.

Číslovky

§ 434. Skloňujú sa ako zámená, prip. číslovky radové, násobné a druhové sa skloňujú ako prid. mená typu dobri.

jeden, jedna, jedno: bul jeden kral RBn, to jedno znamene HmH, bul že ňebul jeden hlop a mal jednu kozu VgH, zavar ju do jednej xiški, mal jedného psa RBn.

šicko, šicka, šicko: šicki oňi buli Sloviace Mcs, šickoho poľa mam dva korce Gör, ol šickeho zleho, šicke mame teho hlapca razí, mezi šickima Fo, a šickiy ľuži ošvihala voda VgH.

sam, sama, samo: hori zdraveho ňese a sam ľedvo ľeťe VgH, či sce buli sami doma Fo, samo perše od mileho Pana Boha HmH.

dva, tri, štiri: dva ženi, Fo, mal trox sinox RBn, pejc, pejcox, pejcom, s pejcoma Fo, dva mešace Mcs, služel dva roki Gör.
V nom. pl. muž. živ. je aj tvar na -me: *dvome, trome, daskelme su tu Mcs.*

Hovori sa aj *trojo luze, dvojo zeci Fo.*
Číslovky základné sa ináč neskloňujú. Počítaný predmet je v gen. pl., ale častejšie, ak ide o logický podmet, stojí v nom. pl. (porov. § 353): *malo čelazi prišlo SzB, mal veľo ouci RBn, mal veľo peňeži f kešinke SzB, ale naproti tomu: jes tu zešec vojaci Fo, buľi zevezešat hlavi na kolikox NgH, veľo jabluka Fo ap.*

Po predložkách sa číslovky neskloňujú: *rahuje do sto, do tisíc Fo, f šezem krajox nemohli najsc HmH.*

Počíta sa: *jeden, dva, tri, štiri, pejc, šesc, šezem, osem, zevec, zešec, jedenac, trinac, petnac, šesnac, dvacec, dvacezjeden, pejzešac atd.*

Ostatné číslovky znejú ako vo výchslk. nárečí vôbec: *perši, druhi, treci, štvarti, šesti, zešali, jedenacti, dvanacti, trinacti, šternacti; jednaki, dvojaki, trojaki, jeden ras, dva ras, tri ras, vecej ras nad nim plakali (HmH).*

Slovesá

Slovesné tvary z kmeňa prítomníkového

Prítomník

§ 435. Tvorí sa osobnými príponami -m, -š, -φ, -me, -ce, -u, -a (-ia) ako v ostatných výchslk. nárečiach. Osobné prípony pristupujú k prítomníkovému kmeňu, ktorý je zakončený na e/o, ne/no, je/jo, i/i.

V rus. Komlóske v 1. os. sg. je prípona -u: *ja jim mušu pošijaty žito, vinčuju, vinčuju na to Bože narozne. V RBn to isté kliše znie: vinčujem, vinčujem na to Bože narozne. V 3. os. sg. a pl. je v Komlóske prípona -t: tam joho žena za stolom vyšyval, vona mu dasť radi, ale vojde do ňeho dnuka, povidať Jančiko kraľovy, naj ju daduť zakopac do zemľi, ľude iduť, naj ji položat tabličku.*

a) Slovesá pravidelné

I. Slovesá na e/o

Sg. 1. <i>nešem</i>	Pl. <i>nešeme</i>
2. <i>nešeš</i>	<i>nešece</i>
3. <i>neše</i>	<i>nešu</i>

Napr.: *može biž že na ledi priže SzB, križ možem s temelova viňac NgH, jag zomre, lak ho zaňešem HmH, von kozu vižeňe z ziri VgH,*

scem lo zrobie NgH, čo jim dopomože HmH, oňi scu isc, pujze po žo-braňu Fo, pujzeme domu VgH, buzece polivac HmH, plačem, češem, ukažem, ližem Fo, lomu remeň urežu RBn, že berece ten dohan SzB, ocez ňescu prisc, nej pridu dnuka, oňi hvara, že zomru SzB, xľiba peču Gör.

Tvar *reku* stratil slovesný význam a užíva sa iba ako formálna častica: *co buzeme reku robic SzB.*

II. Slovesá na ne/no

Sg. 1. <i>spadňem</i>	Pl. <i>spadňeme</i>
2. <i>spadňeš</i>	<i>spadňece</i>
3. <i>spadňe</i>	<i>spadňu</i>

Napr.: *spadňe do vodi Fo, zaž dostaňeme šicko SzB, naj ho vi-zvihňe Mcs.*

III. Slovesá na je/jo

Sg. 1. <i>žijem</i>	Pl. <i>žijeme</i>
2. <i>žiješ</i>	<i>žijece</i>
3. <i>žije</i>	<i>žiju</i>

Napr.: *šmejem se nad ňim, žije s ciganami Fo, co kuharki narixtuju HmH, ja povedam po pravze, keľak se dohvaram s vami, mi ňemame žeme, ľem čekame jeho, vecej nam daju, stare luze znaju slovenski SzB, ja už ňepamelam, naj se hňiva, človek truži se, trapi, aľe ňe-žije, bešedujece, zalo se hňivaju Mcs, viter duje, bešeduju, u cerkvi špi-vaju, tam daju žemľi, hľedame jednu kvilku Gör, naj ci zatkam zeru VgH, šofraňik, co predava Fo.*

IV. Slovesá na i/i

Sg. 1. <i>robim</i>	Pl. <i>robime</i>
2. <i>robiš</i>	<i>robice</i>
3. <i>robi</i>	<i>robiä, -a</i>

Príponá -ia je iba po perniciach. Inokedy je -a (§ 412). Napr.: *vizim hrop Fo, už va-zoxabim, čo aji tu robi Gör, valal tu stojí Mcs, ja ňeľubim take ženki SzB, vizime ho teras prel sebu HmH, skazi luze hoža, stare luze plano špiä Fo, zvoňa, hvaria u nas, ňerozumia Mcs, viloža ho Gör, to každemu rozzeľa, večar se uča, hulora, povedaju i hvara, karmia, lam se leraz bavia SzB.*

b) Slovesá nepravidelné

§ 436. Sg.	1. som	ne som	Pl. zme	ne zme
	2. ši	ne ši	sce	ne sce
	3. je, jest	ne je, nel	su	ne su

Napr.: *hozel som po horox, stracel som fujaru* HlHz, *u Rožňavi som bul* Mcs, *na tim som prišol Gör, vaz bi som uderel* SzB; — *jaka ši ilusta* Mcs; — *v draže mi je, nel ho doma, jes tu zešez vojaci* Fo, *ňigda konca nel* NgH, *u tim jes tri vojaci* RBn, *tu ne take l'uze* Mcs, *žolli je slabi dohan, veľo jest šickeho, nežnaju, jake tu človeki jest, uhoru tu už nel* SzB; — *mleka zme priňesli* SzB, *kalolice zme* Mcs, *zabili zme hadox* Fo; — *či sce buľi sami doma* Fo, *skazi sce prišli* Gör.

Sloveso *byť* sa vynecháva: *Bo šve taki jag jabluko, ňigda konca nel* NgH.⁴³⁶

Z ostatných nepravidelných sloves je plne funkčne využité iba sloveso *jem, ješ, je, jeme, jece, jeza*.

Slovesom *viem* je významove nahradené slovesom *znam, znaš, zna, zname, znace, znaju*; vyskytuje sa iba v složenine: *večar mu povem* SzB, *poveza* Fo.

Imperatív

§ 437. Tvorí sa pri slovesách s kmeňom zatvoreným jednoduchou spoluhláskou bez spojovacieho vokálu -i-. Inokedy s týmto vokálom: *jec, jezme, jecce, vrazme še, pošec sebe kus, pomošce* Fo, *a ti daj, kravom daj, na poladňe vizvaňaj, buc, buzme, buce, žer, veš sebe, keľo tebe treba, sušet, hibaj se mnu, buce zdravi, vešce sebe do kešeňi* SzB, *zašpivajme, viberaj še, Marčo, do hramu boskeho, pitaj požehnaňe od oca svojeho* HlHz, *popatrim na ten strom* HmH, *ušňi li mňe, ušňi, veľika virošňi* Mcs, *šedňime sebe a zaježme si* VgH.

Slovesné tvary z kmeňa neurčitkového

Neurčitok

§ 438. Neurčitok má náležitú príponu -c, ktorá sa pripína ku kmeňu neurčitkovému. Tvorenie neurčitkového tvaru je také ako všeobecne vo výchslk. nárečiach, resp. v spis. jazyku: *ňedal še ňi-kemu prevesc, dojsc, isc, dozrec* Fo, *buze na druhim švece pokulovac* RBn, *zľeknuc še* NgH, *še szil'eli vodi pic* VgH, *poslužic* HmH, *ňemam š čim ponuknuc* SzB.

Slovesá s kmeňom na -i- majú normálny tvar na -ic: *scem toľo zrobic, von mi zaplacic ňescel* NgH, *kamaracic* Gör.

⁴³⁶ Porov. aj C z a m b e l, Slovenská reč 178.

Tvar na -ic majú aj slovesá s kmeňom na -e-: *buzeš ti višic, otpovezic* HlHz, *ja mušim ležic* NgH, *izeme patric, žem treba robic a rad vizic, pri mňe može aj hola ležic* Mcs, *šežic, ale višec* Fo, *cerpic* RBn. Tento tvar na -ic vznikol azda príklonom k prítomníkovým tvarom *robic-robim, višim, šežim* a podľa toho vyrovnal sa aj neurčitok.

Sloveso *byť* má jednak neurčitok *bic: može bic, že na leďi priže* SzB, ale vyskytuje sa aj forma *buc* Fo, *tu mušic buc* Gör, *može buc, že ja ňepamelam* Mcs. Tvar *buc* vysvetľujem podľa prítomníka *buzem*.⁴³⁷

V rus. Komlóske je neurčitok na -ty: *a ja jim mušu pošijaly žito, pokojňeš ročky dočekaly*.

Participium l-ové

§ 439. Slovesá so zatvoreným neurčitkovým kmeňom (bez spojovacieho vokálu) majú v našich obciach dvojaký tvar:

a) Zachovávajú príponu mask. -l, ktorá sa pripína ku kmeňu prostredníctvom vkladného vokálu -o-: *pošol polom von, že bi barz jedol, vešol do žiri* VgH, *višol na drevo, dvanacti pošol na vodu* RBn, *co vam mohol zaviňic* HmH, *prišol tulak, ňejedol ňič, kolo ošmej pošol* SzB, *ňe ten pošol* Gör.

b) Popri tvare na -ol vyskytuje sa aj tvar bez -l, pravda s dôsledkami, ktoré vyplývajú zo zdĺženia kmeňovej samohlásky a z jej zmeny v -i-. Tento zjav nie je tu však dôsledný a azda ani nebol pri príchode kolonistov zo Slovenska. Napr.: *kraľou sluha ju odňis, ňemox še ožeňic, ňiz ju zo sobu, keďi umar, zavar ju do žiški, skuru na drahu poklat* RBn, *ta ho zaňis* HmH, *ocec ho odvet* Fo.

V SzB je *umrel ot hladu*.

V Mcs je doložený aj tvar *priš: jeden tu priž gu nam* (viď v § 372), ale častejšie je *prišol, višol*.

Ostatné tvary sú normálne: *umarla, priňesla* Fo, *žifka z ňoho višla, ta i toľo umarľo* RBn, *či še napasla, streľi še* VgH, *žifka pošla* RBn, *zme prišli nocľex pilac* Gör, *u ši še vitrasla* Mcs, *aľe ho prevedla prez lavičku* Fo.

Slovesá s kmeňotvornou neurčitkovou príponou -nu- majú v muž. rode obyčajne tvar -nul: *ucahnul še gu ciganom* Fo, *vicahnul kozu* VgH, *veľiki strom virosnul* HmH, *uceknul od ňoho* RBn atď. Ale v ostatných tvaroch je prípona -la, -lo, -li, ako pri slovesách bez kmeňotvornej neurčitkovej prípony: *ľiška vicahla kolek, ľiška ucekla do žeri* VgH, *prišahľi* RBn, *jaloľku mi ukradľi, jag oňi zvikľi* SzB.

Slovesá s kmeňotvornou neurčitkovou príponou -a- a -e- a s otvoreným kmeňom bez neurčitkovej kmeňotvornej prípony majú nor-

⁴³⁷ Š t o l c, Bratislava IX, 383.

málny tvar: dva koňe nam vžali, vizeli koňa, laľi na mňa Rusi, stare ne-
rospraviľi SzB, še vibiral na drahu HmH, zos hľiba nehibovalo, viňal
vajca, každy večar tam šezel, nescela hulorec RBn, bo zme vizeli Gör,
aňi ja še nenapila VgH, novinu nečuľi HmH, zabili zme hadox, skrila
še Fo, kuri vizdihali Mcs.

Sloveso *byť* má tvar *bul, bula, bulo, buľi* vo všetkých obciach.⁴³⁸

Slovesá s neurčitkovým kmeňom na *-i-* majú tvar na *-il*: *rucila*
do studňi, *kraľouna* obačila, *aj* *tol* tak pohozil RBn, *tag* ju vikvačil, *vona*
hutorila VgH, *konťu* jej položili na hlavu SzB, *mačka* še okocila, *ožeňil*
še Fo. Ale omnoho častejšie, ba v Mcs, Gör, Fo a SzB tak rečeno pra-
videlne prichodí forma na *-el, -ela, -elo, -eli*: *haňbieli* še (viď aj v Hámri
§ 372), *služel* dva roki, *naučela* ja še tak, *tu* še rozeli Gör, *ja* še teraz
žeňel Mcs, *vaz* bi som uderel, *ja* malo hozel na robotu, *ja* nebars kurel,
ja nerobel tam nič, *po* maďarski me učeli SzB, *otstrelili*, *kobula* še ožre-
bela, *šviňa* še oprasela, *rukovini* zrobili Fo, *huloreli*, *farkaž* ju dohvacel
za nohu, *hulorel* im ješ VgH, *von* tučel jednu fšu NgH.

Participium pasivne

§ 440. Má prípony *-ni, -na, -ne* alebo *-li, -la, -le*. Toto partici-
pium má povahu prídavného mena a skloňuje sa ako typ *dobri*.
Např.: *lemže* lo nema ešči prepisane, *flore* koľesa pohubene SzB, *šicki*
slova prevracene Mcs.

Prípona *-li* prichodí často najmä v Mcs: (tvár) *premeňela, ostu-
zeňela, raňeti, učeli, poprahati* buľi statki.

V iných obciach sa prípona *-li* vyskytuje v normálnom rozsahu:
umarli Gör, *uzreli* Fo, *krevi* viľalej HmH.

Vo forme na *-o* prichodí toto participium v prípadoch ako: *za-
šalo* mam pšeniči SzB.

Slovesné podstatné meno

§ 441. Má formu ako v ostatných nárečiach výchslk. na *-e*
a skloňuje sa ako substantíva typu *poledne*. Např.: *žraňe* (v žalúdku),
zabažane (keď sa z očí stane) Mcs.

Složené tvary slovesné

§ 442. Majú normálne tvorenie ako v iných výchslk. nárečiach.
a) *Minulý čas*: *nebul* som jeden lizeň už doma SzB, či *sce*

⁴³⁸ Štolic, Bratislava IX, 380.

buľi doma Fo, *slupili* zme do vašeho domu HmH, *hozel* som po horox,
stracel som fujaru HlHz, u Rožňavi som bul Mcs. Pomocné sloveso sa
niekedy vynecháva: *ja* nebars kurel SzB.

b) *Budúci čas*: *u* s vami nebužem še kamaracic, *nebudu*
mac xľiba Gör, *každy* zeň buzece polivac HmH, *co* bužeme robic, *nebužem*
ja znac s ňima pujsc, *nebužem* kuric SzB.

Vo Forró je doložené aj tvorenie typu: *bužem* pisal.

c) *Kondicionál*: *zaplcel* bi so_{mu} z dukatami HlHz,
napredeg ňe vaz bi som uderel SzB, *našim* ľužom bi tam dobre bulo Mcs.

ROZBOR A ZARADENIE NÁREČIA VÝCHODOSLOVENSKÉHO TYPU

§ 443. Po predošlom zbežnom popise môžeme nárečie sloven-
ských obcí v stolici Borsódskej (okrem obcí v Bukovom pohorí),
Abaujskej a Zemplínskej charakterizovať ako od základu východo-
slovenské, bez značnejšieho primiešania iných nárečových prvkov.
Prichodilo by teda v tejto úvahe podrobiť daný materiál rozboru iba
so zreteľom na jeho klasifikáciu v rámci výchslk. nárečovej skupiny.
K tomuto poskytuje popísaný materiál aspoň čiastočné možnosti.

Do výchslk. nárečového celku treba zaradiť naše obce podľa
týchto zjavov:

1. Vo všetkých obciach je trojuholníkový samohláskový systém
s uplatnením fonologicky relevantnej protikladnosti *lemnosť — jasnosť*,
sviazanej nerozlučne s poňatím protikladu medzi prednými a zad-
nými samohláskami. V tomto systéme je kvantita dôsledne odstra-
nená a v súvislosti s tým je prízvuk na predposlednej slabike (§ 400).

2. V spoluhláskovom systéme je fonologicky relevantná proti-
kladnosť *mäkkosťná* a *znelosťná* (§ 408).

Touto štruktúrou vokalizmu a konsonantizmu sú dané ďalšie
výchslk. vlastnosti a znaky.

3. Prehodnotenie pôv. kvantitatívnej samohláskovej protiklad-
nosti na protiklad kvalitatívny *ó > u, ie > i* (§ 404, 406) je ďalším
typickým znakom výchslk., aj keď tento systém nie je dôsledne za-
chovaný, najmä pokiaľ ide o zmenu *ó > u*. Z toho vyplýva abso-
lútny nedostatok dvojhlások.

4. Absolútny nedostatok *r, l* a jeho dôsledná vokalizácia je
ďalším typickým výchslk. znakom (§ 409).

5. S existenciou mäkkostnej protikladnosti súvisí dôsledné
uplatnenie foném *c, ʒ* za pôv. *l, d* (§ 416). Toto *c, ʒ* sa uplatňuje v roz-
sahu východoslovenskom.

6. Medzi výchslk. znaky patrí ďalej existencia jediného neznelého *h* za *h* (z pôv. *g*) i za *x* (§ 415).

7. Z výchslk. mäkkostného spoluhláskového systému vyplýva existencia jotácie nasledujúcej samohlásky po pôv. mäkkých perniciach a tiež po *r* (§ 410, 412).

8. Výchslk. stav zisťujeme aj pri striedniciach za psl. $e > e$, $\bar{e} > a$ (§ 402).

9. Jerové striednice (§ 405) vykazujú výchslk. situáciu.

10. Nom. pl. mask. živ. typu *luže*, *sinove* poukazuje na výchslk. pôvod (§ 420).

11. Vyrovnanie gen., (ak.), lok. pl. u všetkých substantív bez ohľadu na rod na forme s *-ox* je výchslk. zjav (§ 420 n).⁴³⁹

12. Výchslk. zjavom je gen. sg. *gazdi* (§ 420).⁴⁴⁰

13. V súvislosti s inými zjavmi treba za výchslk. prvok pokladať aj nom. sg. typu *vajco*, *mojo* (§ 422, 427, 433).

14. Lok. sg. mask. neutr. typu *na križu*, *vo vajcu* je výchslk.

15. Inštr. sg. fem. na *-u*, *zo ženu*, *se mnu* je výchslk.

16. Nom. pl. príd. mien a zámen typu *dobré*, *šicke*, *bralovo*, *mojo* pre všetky rodý je výchslk. znak (§ 426, 427, 433).

17. Za pôv. *ort-*, *olt-* je *rot-*, *lot-* (§ 401).⁴⁴¹

Mohlo by sa ešte vo vypočítavaní výchslk. charakteristických zjavov pokračovať, ale pre podopretie príslušnosti k výchslk. nárečovej skupine vari netreba rozmnožovať ďalšie doklady. Radšej sa pokúsime zatriediť naše obce do nárečových skupín, ktoré nachádzame na výchslk. nárečovom území, nakoľko to umožňuje doterajšie poznanie výchslk. nárečia, aspoň v základných rysoch.

§ 444. 1. Zmena $ie > i$ (§ 404) je vykonaná početnejšie v Gör, Mcs, RBn, SzB. V ostatných obciach (Fo, VgH) je obmedzená na menej prípadov. Z tohto faktu možno usúdiť, že obyvateľstvo obcí s početnou zmenou $ie > i$ pochádza azda zo Zemplína a zo Šariša, kým obyvatelia obcí s menej početnou zmenou $ie > i$ pochádzajú skôr z krajov južného Šariša, príp. azda aj zo Spiša.⁴⁴²

Podobne je to so zmenou $\bar{o} > u$. Ale táto zmena nezasahuje ani taký počet prípadov ako $ie > i$. Je teda všade *koň*, *noš*, *vol*. Takýto stav nachádzame v juhozápadnom Zemplíne a v juhových. Šariši (Varhaňovce),⁴⁴³ teda v oblasti Slanského pohoria, ktoré mohlo

⁴³⁹ V á ž n ý, Československá vlastivěda 3, 303.

⁴⁴⁰ V á ž n ý, l. c. 301.

⁴⁴¹ V á ž n ý, l. c. 301.

⁴⁴² Liška, K otázke pôvodu východoslovenských nárečí, mapa, izogl. 11.

⁴⁴³ Liška, l. c. 40 a na mape izogl. 10 a 11.

byť aspoň čiastočne ohniskom kolonizácie na juh. Ale uvedený stav zmien $ie > i$ a $\bar{o} > u$ nie je tak jednoznačne charakteristický, že by bolo možné pokladať nedostatok zmeny $\bar{o} > u$ za priamy reflex po výsledkom pomiešania a vzájomného splynutia nárečí so zmenou $ie > i$ a $\bar{o} > u$ a nárečí bez tejto zmeny, aké je aj na západ od Prešova v povodí rieky Sviňky.⁴⁴⁴

2. Veľmi užitočným pre lokalizáciu nárečí našich obcí je jerová striednica za *-žkž*, ktorá v Gör, Mcs a RBn znie na *-ok*, v ostatných obciach na *-ek* (§ 405). Je to jeden z výrazných znakov, ktorým sa odlišujú vo všeobecnosti nárečia zemplínskeho typu od západnejších nárečí v Šariši a Abauji.⁴⁴⁵ Podľa toho nárečie Gör, Mcs, RBn prichodí charakterizovať ako nárečie zemplínskeho typu a nárečie ostatných obcí ako nárečie typu šarišského alebo abaujského.

3. V súvislosti s jerovými striednicami treba poukázať na *-o-* vo vokalizovaných predložkách a predponách *s*, *z* (§ 405). Existencia foriem *zomľeli*, *odomne*, *bezomne*, *odobrac* popri *odemne* Fo svedčí, že musíme tu hľadať nielen nárečie s typom *odemne* (Šariš), ale aj s typom *odomne* (juž. Šariš, Abauj, Zemplín).⁴⁴⁶

4. Vo všetkých našich obciach je zámeno *xlori*, *flori* (§ 405). Toto zámeno s formou na *-o-* vyskytuje sa síce už aj v najvyš. obciach Spiša v okolí Spiš. Podhradia a južnejšie (Olnava), ale najmä v Šariši, Zemplíne a Abauji.⁴⁴⁷

5. V Gör a Mcs vyskytujú sa jotované samohlásky okrem po mäkkých perniciach aj po pôv. mäkkom *r'* (§ 410, 412). Je to zemplínsky zjav, ktorý v prípadoch *vimeriac*, *začeriác* ap. v západnejšej oblasti výchslk. nárečia sa nevyskytuje a *ia* prichodí obmedzene iba v 3. os. pl. *hvaria*, alebo v nárečovej skupine kluknavskej aj v prípadoch ako *varieška* ap.

6. V Gör, Mcs, Fo, HlHz, HmH, VgH, RBn sa vyskytuje bilabiálne *ɸ*. Naproti tomu v SzB je v neznelom okolí *f* za *v*. Bilabiálna výslovnosť *ɸ* je vo východnej polovici Šariša zhruba na východ od čiar Zborov–Bardejov–Lopuchov–Šar. Nová Ves.⁴⁴⁸ Podľa toho by obyvateľstvo obcí v Tokajských vrchoch mohlo pochádzať z okolia Bardejova a Zborova a obyvateľstvo ostatných obcí z južnejších krajov Šariša, resp. z Abauja. Existencia *f* v SzB by hovorila za lokali-

⁴⁴⁴ Liška l. c. uvedené izogl. 10 a 11.

⁴⁴⁵ Liška, l. c., mapa izogl. 14.

⁴⁴⁶ Liška, l. c., mapa, izogl. 12.

⁴⁴⁷ Czambel, Slovenská reč 508.

⁴⁴⁸ Czambel, l. c. 159; Liška, l. c., mapa, izogl. 13.

záciu do západnej polovice Šariša, kde niet *y*. Historický údaj o Šen-
vize by sa takto potvrdzoval (§ 293).

Proti lokalizácii nárečí do okolia Bardejova a Zborova stavia
sa pri kro fakt, že vo všetkých našich obciach je inštr. sg. mask. neutr.
na *-om* (§ 420), kým v tomto kraji je prípona *-em*.⁴⁴⁹

7. Neznelé *x* je iba v Gör a ešte v niektorých prípadoch v obciach
RBn, NgH a Fo (§ 415). Vo všeobecnosti však vo všetkých obciach
okrem Gör *x > h*. Je to zjav, ktorý nezodpovedá stavu, aký bol pri
osídlení obcí obyvateľstvom z vých. Slovenska. Možno s veľkou
pravdepodobnosťou predpokladať, že naše obce boli kolonizované
zo stredísk, kde sa *x* zachováva, t. j. z povodia rieky Sviňky a Torysy,
z okolia Bardejova a Zborova, z oblasti Slanského pohoria a v Zem-
plíne z kraja na sever od Sobraniec.

Geografické rozloženie zmeny *x > h* je také: je v centrálnom
Spiši⁴⁵⁰ a v Abauji; v Šariši a v juž. Zemplíne je iba v mestách, kým
v sev. vých. Zemplíne niet jej ani v mestách (Vranov, Humenné,
Snina).⁴⁵¹ No treba konštatovať, že niet jej ani v mestách južného Zem-
plína. *C z a m b e l*⁴⁵² zaznamenáva v textoch z Trebišova a Sečoviec
náležité *x(ch)*: *pod plachtu, v lotoj chiši, chlapca, chvalabohu, rachun-*
ki atď.

Môžeme predpokladať, že je to teda zmena, ktorá sa vykonala
až tu, pričom, pravda, existovali štrukturálne predpoklady pre
uplatnenie zmeny *x > h*. V Gör sa rozdiel *x-h* zachoval asi preto, že
obyvatelia pochádzajú azda z tej čiastky Zemplína, kde sa zachováva
znelé *h*.⁴⁵³ Hranicu tohto znelého *h* by bolo treba na vých. Slovensku
ešte len určiť.

8. Forma *poladňe* Fo, SzB sa vyskytuje v Šariši,⁴⁵⁴ čo by pouka-
zovalo na to, že obyvateľstvo SzB je skutočne zo Šariša a súčasne by
dosvedčovalo tento šarišský nárečový živel aj vo Forró.

9. Charakteristickými pre lokalizáciu sú adjekt., zám. a čisl.
tvary gen. dat. sg. na *-oho, -omu* (§ 426 n.), ktoré sú v Gör, Mcs, RBn.
V ostatných obciach je *-eho, -emu*. Formy *-oho, -omu* sú iba v Zem-
plíne.⁴⁵⁵

⁴⁴⁹ Liška, l. c., mapa, izogl. 13.

⁴⁵⁰ Štolc, Carpatia I, 234, mapa.

⁴⁵¹ Liška, l. c. 46.

⁴⁵² Slovenská reč 457 n.

⁴⁵³ Liška, l. c. 45 — hovorí o „neoslabenom“ *h*.

⁴⁵⁴ Czambel, Slovenská reč 574 a 575.

⁴⁵⁵ Czambel, l. c. 166.

Tak isto v Gör, Mcs a RBn je zemplínska forma nom. pl. ad-
jektív, zámen a čísloviek pre všetky rody na *-i*,⁴⁵⁶ v ostatných ob-
ciach na *-e* (§ 426).

V súvislosti s týmto by sme očakávali dat. sg. mask. subst. na *-oi*
miesto *-ovi*,⁴⁵⁷ ale je tu vždy aj v Gör, Mcs a RBn pravidelne forma na
-ovi. Je to znovu doklad, že naše nárečia v svojej novej domovine sa ne-
izolovaly, ale sú si navyzájom aj tak veľmi príbuzné, vyrovnávaly sa ne-
podľa úzu šarišského alebo abaujského. Obyvatelia Mucsonya po-
chádzajú zo Zemplína a ak je v Mucsonyi dnes prípona *-ovi*, svedčí to
o tom, že nárečový styk medzi týmito Slovákmi bol a že bol značne
intenzívny. Tento styk, ktorý bol daný územne, administratívne
a azda aj zamestnaním, bol podkladom pre vnútorné zmeny, ktoré
dnes môžeme konštatovať.

10. Za zemplínsky nárečový prvok treba pokladať formu osob-
ného zámena *von*, ktorá sa vyskytuje popri forme *on* vo všetkých
obciach (§ 431). Formu *von* nachádzame aj v buk. Hutách (§ 349).
Svedčí to o tom, že kolonisti zo Zemplína, kde je forma *von* domáca,⁴⁵⁸
boli pohyblivým živlom a roztiahli sa v celom vých. Maďarsku.

11. Z Mcs a RBn mám doložené ukazovacie zámeno vo forme *lot*,
ktoré sa vyskytuje ponajviac v Zemplíne.⁴⁵⁹

12. Vo všetkých obciach je 1. os. sg. pom. slovesa *som*. Treba si
uvedomiť, že v Zemplíne je pravidelná forma *mi, šmi (žmi)*.⁴⁶⁰ Je za-
ujímavé, že tento zemplínsky zjav na celej čiare ustúpil forme *som*,
ktorá je pravidelná na západnejšom území výchslk. nárečia a to aj
v obciach, ktoré zachovávajú iné typické znaky zemplínskeho ná-
rečia (Gör, Mcs, RBn, viď aj vyššie sub 9 a 6).

13. Za zemplínsky prvok pokladáme infinitívny tvar *višic*,
cerpic (§ 438), ktorý mám doložený z HlHz, NgH, Mcs.

14. Infinitívny tvar *buc* Fo, Gör, Mcs poukazuje na zemplínsky
pôvod, kým forma *bic* SzB je šarišská.⁴⁶¹

15. L-ové participium (§ 439) typu *robel, žeňel, uderel* je v Mcs,
Gör, SzB, Fo, VgH, HlHz, NgH; popri forme na *-il* vyskytuje sa
v RBn, VgH, SzB, Fo. Svedčí to o pomiešaní výchslk. nárečí typu
zemplínskeho, šarišského i abaujského.

§ 445. Na podklade tohto kusého materiálu nemožno bezpečne
stanoviť kolonizačné ohniská, z ktorých sa osídlili naše obce. Roz-

⁴⁵⁶ Czambel, l. c. 170-1.

⁴⁵⁷ Czambel, l. c. 167.

⁴⁵⁸ Czambel, l. c. 615 a 616.

⁴⁵⁹ Czambel, l. c. 190-1 a 605.

⁴⁶⁰ Czambel, l. c. 177-78.

⁴⁶¹ Czambel, l. c. 485.

borom sme poukázali na prítomnosť zemplinskeho a šarišského nárečového živlu. Tieto dve nárečové složky sa pomiešali a vytvoril sa nový nárečový komplex, ktorý nemožno stotožniť ani s dnešným šarišským ani so zemplínskym nárečím, pretože existujú tu dnes v tom istom nárečí také zjavy, ktoré sú podkladom dnešnej nárečovej diferenciácie na vých. Slovensku.

Pokiaľ ide o bližšie označenie kolonizačných ohnísk, domnievame sa, že obyvatelia obce Szirmabesenyő pochádzajú zo záp. Šariša z povodia Torysy alebo Svinky. Zo Šenvízu sotva pochádzajú, lebo sú to rím. kat., kým v Šenvíze sú gréc. katolíci.

Ďalším strediskom mohol byť kraj okolo Bardejova a Zborova, ktorý dodal kolonistov hlavne do oblasti Tokajských vrchov. Tu bolo miešanie omnoho pestrejšie ako v roľníckych obciach. Poukážem tu aspoň na lexikálnu zvláštnosť *komper*, *krumpire* (zemiaky), vo *Fo zameška komperova* (ale v Gör a Mcs *gruľi*), ktoré nahrádza výchslk. termín *gruľe* alebo *bandurki*. V bukovských Hutách sa hovorí *krumpir*, v Gemeri *krompeľe*. Okrem toho v Hárómhute je doložená zámenná forma *čo* proti ináč pravidelnému *co* (§ 426).⁴⁶² Tieto dva prípady hovoria aj o prítomnosti iných než výchslk. kolonistov, čo je v týchto huľanských osadách viac ako pravdepodobné. No predsa nevýchslk. kolonisti nezanechali v nárečovom systéme väčších a hlbších stôp. Skôr prichádza tu do úvahy rusínsky vplyv. Ale o tom na podklade nášho materiálu ťažko zodpovedne hovoriť.

Obec Görömböly a Mucsony boli kolonizované pravdepodobne zo Zemplína, a to asi z hornatého kraja na sever od Sobraniec, ležiaceho na juhovýchodných svahoch Vihorlatu. Nárečie Görömbölya a Mucsonya je toho istého typu ako nárečie RuskéhoKerestúra a Kocúra v Báčke v Juhoslávii.⁴⁶³ Toto nárečie pochádza zo Zemplína a Šariša a čiastočne aj z Mucsonya. Je to jeden kolonizačný prúd z toho istého ohniska. Je zaujímavé, že títo dolnozemplní Slováci hovorili *co*.⁴⁶⁴ Zrejme teda nárečie Mucsonya a Görömbölya prevzalo formu *čo* od okolitých Slovákov v Borsódskej stolici.

Ďalším ohniskom výchslk. kolonizácie do týchto krajov dnešného Maďarska mohla byť azda oblasť Slanského pohoria, ako som poukázal na to vyššie (§ 444, bod 1).

Asi z týchto štyroch centier sa regrutovali výchslk. kolonisti, ktorých potomstvo nachádzame dnes v obciach severových. Ma-

⁴⁶² Liška, *K otázke pôvodu východoslovenských nárečí*, mapa, izogl. 1.

⁴⁶³ Škultéty, *Odkiaľ sú „ruski“ obyvatelia báčskeho Kerestúra a Kocúra*, Slovenské pohľady 1899, 552 n.

⁴⁶⁴ Podľa vlastného výskumu v auguste 1947. Porov. k tomu aj text piesne v Slovenských pohľadoch 1899, 555.

ďarska. Jednotlivé prúdy sa navzájom prekrížovali, v tej istej obci sa usadili ľudia z rozličných nárečových skupín a tak vznikly sociálne predpoklady pre nárečové vyrovnanie, resp. pre vznik dnešných výchslk. nárečí v Maďarsku.

Dôležitým činiteľom pri nárečovom vyrovnávaní bola aj okolnosť, že v oblasti Nového Mesta pod Šiatrom naväzovaly slovenské obce bezprostredne na súvislé slovenské územie v okrese Trebišov. Toto malo zaiste význam pre priblíženie nárečia šarišského typu k nárečiu zemplinskeho typu, čo sa najviac prejavilo uplatnením bilabiálneho *ʒ*, adjektívnych a zámenných tvarov na *-oho*, *-omu*, inštr. sg. subst. mask. na *-om* ap.

Stieber⁴⁶⁵ vo svojej zpráve stotožňuje nárečie Rudabányacsky s nárečím Kalše (na juhovýchod od Trebišova). Materiál popísaný v tejto časti poukazuje, že medzi nárečím juž. Zemplína a nárečím našich obcí v Maďarsku niet veľkých rozdielov.

c) GORALSKÉ NÁREČIE V DERENKU

§ 446. Celkom na severe Borsódskej stolice tesne pri štátnych hraniciach, niekoľko kilometrov na juh od našej obce Jablonica (okres Moldava n. Bodvou), leží obec *D e r e n k* (Drinka, Drienka). Máme vlastne hovoriť, že ležala. Lebo obyvateľstvo bolo z obce násilne vysťahované a roztrúsené po rozličných obciach a majeroch v južnejších krajoch stolice Borsódskej. Sama obec, resp. budovy, domy a všetky hospodárske staviská boli rozobraté a rozváľané. Dnes na mieste obce Derenk stoja len rozváľané múry. Kostol bol srovnaný so zemou a na jeho mieste bol postavený jednoduchý kamenný kríž s nápisom, že obec bola v r. 1942 presťahovaná. V dedine zostala iba jedna pôvodná rodina. Okrem nej býva tu štátny horár, ktorý sa stará o novozriadený poľovný revír.

Príležitostne som sa dostal do obce a porozprával som sa s matkou a dcérou rodiny, ktorá tu zostala. Mal som asi hodinu možnosť zaznamenávať si bežný rozhovor, ktorý tieto dve osoby mali s členmi našej výpravy. Na základe týchto záznamov podávam aspoň stručnú charakteristiku nárečia.

Nárečie obce Derenk patrí nesporne do skupiny goralských nárečí (podhalanských), nakoľko sa vyznačuje všetkými typickými vlastnosťami týchto nárečí. Nachádzame tu t. zv. mazurovanie

⁴⁶⁵ SMS XIV, 214.

Forró

Stolica Abaujská

Všetky texty zapísal Dr. Michal Faltin, ktorý konal v tomto kraji sociologický výskum.

77.

O minarovi a čertovi

Ze še vžal, tam še vžal, bul jeden minar 'a temu ňescelo mlec koľeso. Pošol ku ňemu jeden zabol 'a še mu pital, žebi mu dal toto, co_o ňem ňezna, ta mu buze hozic koľeso. 'A žena mu bula f čeži 'a_on ňeznal. 'A mu priobecal. Jag malo dvanaz roki, hlapec, ta pošol poňho. 'A_on ten hlapec jag išol voňka, ta še prežehnal, šturil do vodi ruku 'a še prežehnal. Ta ho ňehozen bul vžac. Prišol zaž na druhu noc. Za_šicko povilevali vodu, žebi ten hlapec ňemohol šluriž ruku do vodi. Našikal sebe na ruku 'a tak še prežehnal. Na trecu noz zaš prišol. Minaru, špiš? Daj hlapca voňka. 'On sebe napľul na ruku 'a za_še prežehnal. Ho ňehozen bul vžac. Hutorel mu: Svatí križ bi ho zabil. Naj hlapca_odňeše do ľesa, ta ho tam vezňe. Maz mu dala pacerki na ruki, aľe_on ňeznal hlapec, že ho veze. 'A_ocec ho_odvel. Pošol gu ňemu, že ho vezňe 'a rucel križ do zablaz pacerkami. Ta še rozľal na koľimaš. Ta mu maľi rodiče veľku radosc, bo še slalo veľke čudo.

Ta hori bul v Amerike. Teraz žije s ciganami. Prepil peňeži, žena mu umarla, ohabili ho zeci, unoki ho nesceli trimac. Ma jednu ruku, vo vojne mu oľstrelali. Pujze po žobraňu. Bači, jake sce drečne, lake sce podle. Cigaňi mu pokradnu. Že hľeba, že mľeka dam. A do koscela_ize 'a je hola. Bars hudobne, 'a to lake, co_aňi hiže nemaju. Ucahnul še ku ciganom i še zašolavel (zavšivavil) Ked nemal ruku, je sluli jako žal, ke_dajake krive nohi ma.

Hej, rokila, rokila na želeno roskvila,
ej, nekažda lo zeuka, co varkoč zapľela.

Ej, nekažda zapľela, ax, co bi jej netreba,
kriči na ňu sam Pambox z visokeho ňeba.

Ax, nezapľelaj varkoč,
ax, volí_še začepic;
ňehoc po večerkox,
volíž doma sezic.

Ej, na hvosce, na hvosce,
dobre ľuze pomošce.
Netreba tu pomahac,
ľem še treba ponahľac.

Ňel ľepši na švece,
jag mladej ňevesce,
muž je v Americe,
ona robi, co sce.

Muž je v Americe,
š češkim mlatom bije,
ona s paropkami
po karčmox tancuje.

Ked bi bul znal,
že ja vojag buzem,
že ja čarni čakou
nošiz buzem.

Za čakovom
dubovo ľistečki,
pozdrauce tam
forouške zevečki.

Jaj, Bože moj, jaki lo mňe dluhi čas,
ked ja buzem le_ješeňi zeuka zaš,
šak so_mala vohľedňika zdaleki,
možem plakaž na svoj rozum naveki.